

Det kungliga lyckohornet.*

Ett bidrag till kung Oskars krönika.

Det gamla ärevördiga dryckeshorn, som här besjunges, var som alltid äfven med på Konungens färd å »Drott» under innevarande års sommar. Särskildt vid en lunch utanför Lysekil den 27 juli gick det laget rundt, hvarvid konungen derur med vanlig förbindlig älskvardhet först drack sina gäster till. Bland de närvarande befann sig äfven revisor Filip Tammelin, som på festkomiténs uppdrag författat det dagen förut vid festen för konungen framsagda poemet och med ledning af vid förstnämnda tillfälle meddelade upplysningar äfven författat det i tidskriften införda qvädet.

Den afbildning af dryckeshornet, som här återgifvits, är tagen efter en författaren nådigst förärad fotografi, som nyligen utförts af kommandörkapten Louis Palander af Vega.

I.

Föregående öden.

I hedenhös ett odjur förskräckligt till att se
Dök upp ur sjön, den djupa, att sprida skräck och ve,
Det djur och menskor dödar med samma raseri,
Allt i sin väg det krossar och kan ej hejdadt bli.

* I tidningarna cirkulerade i somras en temligen otrolig notis, att nämligen vår originelle skald Filip Tammelin skulle på visst håll ha befunnits allt för ofta stränga sin lyra till svenska drottens lof. Att emel-

Det kommer som en stormvind, när minst det väntadt är,
Ej hjälpa pil och båge, och spjut ej båta här,
De studsa blott tillbaka, ej heller tjena svärd.
Det vilda odjur bräcker hvart hinder på sin färd.

Det eger horn och betar, som aldrig skådats förr,
Det var minsann ej rådligt gå utom stugudörr;
Som barn för »busen» skrämmas, så står man här försagd,
I denna nöd hur kunna få besten nederlagd?

En gammal man, en runlörd och vis i många ting,
Nu träder fram och talar i männens häpna ring:
»Ett klubbslag mellan hornen, och han har fått sin tukt,
Men skuldlös yngling endast kan få med besten bugt.

Ett oförderfvadt sinne blott på det onda rår,
Den råa styrkan föga mot afgrundsmakt förmår,
Visst höfs en modig vilja och kraftig arm, men mer
En blick af tro och oskuld, der hjertats enfald ler.

Och den som besten fäller, han hornen får till lön,
Det blir en vinst ej ringa, knappt gifs en mera skön;
I allt han företager står lyckan honom bi,
En hvar, som se'n dem eger, skall ock dess gunstling bli.»

Och han, som besten fälde med dristigt hjeltemod,
På folkets armar bäres och blir en konung god,
Det rätta är hans lösen, den ed han sviker ej,
Som svors vid höge gudar, vid Oden, Thor och Frej.

lertid så icke varit förhållandet, är red. genom gynsamma omständigheter i tillfälle att ådagalägga. En beundrarinna af hr Tammelins skaldskap har nämligen med hans begifvande till oss öfversändt ännu en dikt i den antydda genren, hvarigenom dessas antal tills vidare blifvit lika med de klasiska Musernas. Den orienterande inledningen förskrifver sig äfven från samma beundrarinnas hand.

Red. af Ur dagens krönika.

Men hornet, som han tömde i löftets sköna stund,
Från bestens panna brutet, det ofta gör sin rund
I kungssal, hög och väldig, der bardens sång blir hörd,
Då alla hjertan skälftva, och Brage lyssnar rörd:

De gamla tro sig unga och lefva om på nytt
De minnesvärda bragder i dagar, som ha flytt,
De unga känna dubbelt så kärleks fröjd som qval,
Allt medan dryckeshornet förs kring i kungasal.

I vördnad hornet hålles, det trollkraft bor deri,
Och länge så det aktas — att se'n förgäta bli.
Bland murkna spillror göms det och täcks af seklers dam,
Tills plötsligt det vid *Hogland* ånyo glänser fram.

* * *

En gammal fiskargubbe, som pröfvat hornets makt
Hvar gång för djupets åbor han sina nät har lagt,
Så ofta hulpen vorden, när stormen röt på haf,
Att fosterlandet tjena, åt *hertig Carl* det gaf.

»Ers höghet!» — gubben sade — »när spord blir stridens lur,
Och första skottet smäller, blott tag en klunk härur!
Och, tro mig, höge herre! det skall er framgång ge,
Och stint i ögonhålan Ni döden sjelf kan se.

Gud skydde eder, hertig, och Finlands kära strand,
Desslikes gamla Sverge, det stolta moderland!»
Så talte gråe fiskarn. Stor-Amiralen log,
Sin hand den gamle räckte och dryckeshornet tog.

Emellan *Greigh** och prinsen der blef ett nappatag;
Bland svenska flottans minnen ej glömmes *Hoglands* dag,
Men hertig Carl såg falla omkring sig vän vid vän,
Sjelf, sedan striden lyktats, han var dock oskadd än.

* Ryska flottans namnkunnige chef i slaget vid *Hogland*.

Odödlig ära vunnits, fast många hjelte föll.
 Det gamla dryckeshornet* man högt i vördnad höll,
 Det tömdes under gamman, det gick från man till man,
 Den nötta runoskriften liksom i lågor brann.

Men freden kom — och åter det gamla horn vardt glömdt,
 Ännu en gång som fordom till dådlös hvila dömdt,
 Till dess med öppet sinne för hvarje sagans skatt
 En *annan* Carl det räddar på nytt ur glömskans natt.

Han fann i dunkel gömma** den kostliga klenod,
 Med kännarnas säkra öga dess värde strax förstod;
 Af broderskärlek manad, den skyddande egid
 Han skänkte åt den ädle, som sjungit *Hoglands* strid.

2.

Nuvarande betydelse.

Han är storsint och vis, och ett hjerta han har
 För det sköna i lif och i konst,
 Och hans höga gestalt lätt bland tusenden käns,
 Som det höfves en konung i Nord.

Det är sol i hans blick, och hans leende är
 Af ett eget, ett sällsamt behag,
 Men hans tal är som guld, och af väljud du smeks,
 När han höjer sin stämma till sång.

Han har lycka till sjös, han har lycka till lands,
 Öfver vädret han tyckes ha makt. —
 Men det åldriga horn, städs han håller det kärt;
 Ty han skattar åt Minnenas helgd.

* Hertigen lät efter segern beslå detsamma med lock och kedja af silfver.

** Kronprins Carl, sedermera Carl XV, upptäckte i sin ungdom det gamla minnesrika hornet i ett klädstånd i Stockholm och inköpte det.

Det har följt på hvar färd öfver böljan, den blå.
Och hvar jul i den kungliga borg
Gör det åter sin rund som i flyktade dar,
Länge svunna i tidernas ström.

Och den frejdade drott gyllne harpan då rör:
Han är konung och skald på en gång,
Och han tömmer sitt horn för de älskades väl
Och de båda förenade folk.

Men det åldriga horn, det skall gå uti arf
Till en hvar af hans signade ätt,
Hvilken älskar som Han att vid vågornas dans
Hissa blågula flaggan i topp.

* * *

Hell dig, dyra klenod! Må du länge ännu
Hos den lycklige Egarn förbli
Och i stiltje och storm, under solsken och mist
Stå alltjemt som en skyddande vakt!

Filip Tammelin.

Den nye utrikesministern.

Posten är icke så obetydande nu som den var för ett eller annat årtionde sedan. De förenade rikenas högste diplomatiska representant kunde då saklöst vara en huru stor medelmåtta som helst, det gjorde alldeles detsamma. Det var med honom som med åsnan i fabeln, hvilken bar relikerna; de troende knäböjde, och det var excellensen obetaget att tänka det vara för sin person, när det i sjelfva verket endast var för en titel och en portfölj — den senare icke sällan lika tom som vederbörandes eget hufvud.

Varande med denna jemförelse icke afsedt att förklara hela raden af våra utrikesministrar ända tillbaka till den tiden, då vår utrikespolitik och således äfven dess handhavare hade en europeisk betydelse, för åsnor. För ingen del. Vi ha haft ett par stycken, som nog skulle ha redt sig bra äfven om vår stämma hade haft något att säga vid de europeiska kongresserna, och resten har varit dugliga expeditionskarlar. Detta är också allt hvad man egentligen begär af dem. Ty både Carl Johan och Oscar I skötte sin utrikespolitik sjelfva, och under Carl XV visade Manderström vid ett viktigt tillfälle, att en utrikesminister kan förmå rätt mycket, — åtminstone i negativ riktning genom att hindra förlöpningar. En duglig expeditionskarl, det är just hvad den nye utrikesministern också är. Frågan gäller blott, om *denna* egenskap under närmare förhållanden är nog.

När greve Carl Lewenhaupt i sin ungdom (ordet användt såsom en mera allmän kronografisk beteckning och med bestämd reservation mot all antydning, att han under någon period af hela sin lefnad varit en *ung* man!) genomgick sitt noviciat i kongl. civildepartementet, ansågs han väl

både af förmän och kamrater såsom ett ljushufvud blott i yttre måtto, men icke desto mindre visste en och hvar att han skulle komma att gå den diplomatiska banan och — blott icke den kroniska magsyran i förtid myllade dessa förhoppningar — stiga högt. Och dock hade han åtskilligt emot sig. En hvar af oss känner, att för en ung tjänsteman, som börjar sin extraordinarebana i de civila verken, finnes ingenting som hindrar att taga till devis de stolta orden: *Quo non ascendam*, ty denne vet att han i vårt jemna och välreglerade embetsmaskineri skall utan svårighet kunna skjutas upp i höjderna och till hvilka värdigheter som helst, endast han eger en god mage, en god skräddare och alltid i sin portemonnaie ett par tior — mera behöfs det ej, och de kunna för resten allt för gerna vara lånade, blott de aldrig saknas, — samt slutligen i västfickan en klocka som går och påminner honom att aldrig förlora fatalierna. Samma egenskaper, mera upphöjda till en dignitet motsvarande kongl. kabinettets i förhållande till andra »Öfverrätter och Kollegier samt öfriga till Statsförvaltningen hörande allmänna verk och styrelser,» såsom det heter i statskalendern, är också hvad som fordras för att det lilla fröet till en diplomat skall i det der drifhuset i hast skjuta upp till ett stort, stort träd. Olyckligtvis egde Carl Lewenhaupt ingen af delarne. Att han led af kronisk magsyra är redan antecknadt, och denna åkomma, som jemväl inverkade på behaget af hans umgängessätt, hindrade honom från att deltaga i kamraters och andras kärleksmåltider, der oftare än man tror blifvande storheters rykte grundlägges. En god skräddare hade han heller ej, efter Stockholms-mått betraktadt, ty den billigaste mästaren var för honom den bästa, och han lät vända sina plagg, icke *en gång men två*. Om innehållet af sin portemonnaie lät han ingen dödlig få en aning, ty han upptog den så sällan som möjligt; dock var det alltför väl känt, att han icke egde någon förmögenhet.

För sitt inträde på den diplomatiska banan egde han blott två kvalifikationer. Den ena var hans namn, som är gammalt och af god klang, ehuru väl Lewenhauptarne alltid mera utmärka sig som krigare än som statsmän. Den ende af familjen, som ville spela en stor politisk roll och trodde sig hafva hufvud derför, kom, såsom historien lär oss, dermed på ett olyckligt sätt till korta; men när elaka tungor af tragedien från 1743 velat taga sig anledning att säga,

det Lewenhauptarne allt sedan saknat hufvud, så gå de kanske en smula långt. Låt vara, att hvarken Gustaf den tredjes landtmarskalk eller Oscar den förstes riksmarskalk voro af högre valör, — ehuru denna sistnämdes ryktbara skål för »Gud, konung och fädernesland» röjer mycken originalitet i tanke och uttryckssätt, — men vi böra dock påminna om den modernitet i uppfattningen af aristokratiens aktuella ställning, som visat sig hos några skott af Claestorpsgrenen. Grefve Carl Lewenhaupt var i besittning af ett hufvud, der han under tidernas lopp fått rum att magasinera en hel hop saker och hvilket redan vid den tiden som nu är i fråga klassificerades, väl icke öfver men icke under medelmåttan. Det är visst icke om alla af våra diplomater från de sista decennierna, som man kan säga det-samma! . . . Besagde hufvud och de axlar, på hvilken det hvilade, hade emellertid i sig något utmärkande; hvilket ådrog sig uppmärksamheten och gjorde sin egares framtid. Det var icke en utpräglad karaktär, ty såsom de aldrig haft, men ett slags *tic*, en viss nervös ryckning hvarpå grefve Manderström, den då nyss blifne utrikesministern, skämtsamt förklarade sig sätta mycket värde: » en diplomat som bara tiger och rycker på axlarna, — *c'est du pur Metternich!* » En och annan bland dem, som läsa detta, torde kanske ihågkomma uttrycket. Infallet må gälla hvad det kan såsom qvickhet, men valet af Carl Lewenhaupt till attaché i Paris var i alla fall icke bland de minst lyckade från denna tid, då man hade åtskilliga exempel på andra som voro rent stupifierande.

Trettioett år sednare har grefve Lewenhaupt nu eröfrat sin marskalkstaf. Han har gått igenom alla graderna, ömsevis inom departementet och vid de utländska beskickningarne, deribland såsom chef de mission under åtta år i Washington (1876—84) och under de derpå följande fem åren i Paris. I Washington säges han hafva trifts mycket godt; det är en liten rätt fet och god post, på hvilken en förständig man kan lägga till hopa ganska vackert om året och der man icke är öfverlupen med besvärliga besök, samt utan påtal kan lefva efter eget tycke och smak. De diplomatiska noterna göra intet hufvudbry, och det bestyr ministern kan få i sin egenskap af generalkonsul, uppväges godt af reela fördelar. För en person med intresse för en del förhållanden, hvilka i allmänhet *icke* intressera våra diplo-

mater, erbjuder den amerikanska ministerplatsen tillfällen att lära och studera ganska mycket och det är sannolikt att greve Lewenhaupt för sin del dragit mycket mera nytta häraf än man kunde skulle tro, då man känner hans annars skäligen antiqverade och bornerade aristokratiska högmod. Att han *förstod* Amerika och dess demokrati några tusen gånger bättre än efterträdaren, det är då något som i alla händelser kan tagas för afgjort. Men derifrån förflyttades han till Frankrike.

Den amerikanska demokratin och dess stora republik är någonting väsentligen olika den franska demokratin och republiken; ännu större är olikheten mellan Washington och Paris. Och, i trots af hans nyssnämnda inre sinnelag, är det antagligt att greve Lewenhaupt sympatiserade mera med den förra än med den senare, men i synnerhet personligen trufdes bättre på det förra stället än på det senare. Han är icke fåfång i ordets vanliga förstånd, men i Washington bland sina kolleger i diplomatiska korpsen kände han sig vara något och någon; i Paris ingenting. Vi äro vana att kalla oss för nordens fransmän, och hemma hos oss sjelfva är det ju ingenting som hindrar oss att söka agera den rollen; men för att bland fransmännen och i deras eget land, ännu mer inom de kretsar der en diplomat har att röra sig, gifva illusionen af likstämmighet med den franska andan, tonen och sättet, erfordras nätt opp motsatsen till de egenskaper som ligga hos vårt folks stora flertal inom alla klasser, men särskildt nästan koncentrerats och kondenserat sig hos greve Lewenhaupt. Han är icke qvicktänkt men ännu mindre qvick i tal och vändningar; han är icke vidare aimabel, det voro synd att säga, men förefaller vida mera, än han är. såsom en *ours du nord*; hans, låtom oss tro det, mogenhet i omdöme kommer samtalsvis sällan till synes; hans rättsinhet får aldrig den krydda af välvilja, som torde ligga på botten; hans värdighet blifver en ledsam *morgue* (stundom dock en smula komisk) och hans sjelfständighet har ingenting imponerande eller som talar om öfverlägsenhet. Han saknar i så hög grad förmågan att göra sig sympatisk, att han i verkligheten gör sig mera antipatisk än han förtjenar. Och härtill kommer ett mesquinerie, som går öfver alla gränser: de många landsmän, hvilka i sommar varit i Paris, omtala med häpnad och förargelse det rum, hvori Hans Maj:t konungens af Sverige

och Norge officiella representant mottager de, såsom ofta händer, mycket framstående och förnämliga personer, landsmän, fransmän eller andra, som infinna sig i kongl. beskickningen. Utom ministerns skrifbord och stol utgöres möbleringen, berättas det, af ett gammalt skåp och en reskoffert samt *en* stol. Mottog ministern *en* besökande, så gick allting godt och väl; för *två* måste den ena attachéns stol lånas från expeditjonsrummet och denne under tiden befinna sig på stående fot, för *tre* måste äfven den andra attachén släppa till sin, för *fyra* legationsrådet, och var det *fem* främmande att mottaga, så måste äfven reskofferten erbjudas som sittplats! Och detta elände åskådas med vemodiga blickar af salig gubben Blum, excellensen Gustaf Löwenhjems och svenska legationens allt i allom under fyrtio års tid, hvars porträtt står på golfvet lutadt mot väggen. Under runda fem års tid ha tillgångarne icke medgifvit inköpanDET af en spik och ett snöre för att upphänga den gamla hedersmannens konterfej på väggen.

Grefve Lewenhaupt har — efter allt utseende, ganska oförskyldt — råkat illa ut hos norrmännen för hvad de kalla hans brist på uppmärksamhet mot deras land, då han underlät att vid verldsutställningens invigning formligen framstå såsom Norges högste representant. Rätta förhållandet härmed torde vara tillräckligt upplyst genom hvad som skrifvits derom, och det är öfverflödigt att här återkomma till denna historia, som från norska sidan, tyckes det, beror på en missuppfattning och ett missförstånd. Med mera skäl skulle vi svenskar kunna beklaga oss öfver ministerns egen brist på riktig uppfattning och insigt om hvad utställningen skulle komma att blifva, ty det får väl tagas för afgjort att om han i detta afseende haft tillräcklig klar blick och gjort gällande alla de skäl, som talade för Sveriges deltagande i densamma, så hade ock nödiga penningemedel beviljats, oviljan på högsta ort mot Frankrike nödgats gifva vika, och vi sluppit att stå med skammen såsom de der icke ville eller icke förmådde taga del i denna hela verdens stora fredsfest. Följderna af denna blunder, både från ekonomisk och annan synpunkt, skola ej blifva så lätta att utplåna. Att det härvidlag för honom gifvas åtskilliga förmildrande omständigheter, kan väl vara sant; men just dessa äro af sådan art, att de icke båda riktigt godt för framtiden.

Genomgår man grefve Lewenhaupts föregående embets-

mannabana, så skall man aldrig kunna misskänna, att han på alla platser, lägre som högre, lagt i dagen en stor arbetssamhet, synnerlig vilja och pligtkänsla, desto mestervärdaste ordningssinne och många andra liknande egenskaper, som göra honom, såsom här ofvan sades, till en framstående expeditionskarl. Men, spordes det också här ofvan, månne detta är nog för en utrikesminister under närvarande förhållanden?

Den politiska ställningen i Europa är hotande och faran äfven för vårt indragande i de förestående förvecklingarna är stor. Det är en barnslighet att slå bort all oro i detta hänseende med förklaringen att *vi* vilja ju lefva i fred med hela verlden och hafva därför heller ingenting att frukta. *Alla folk* utan undantag önska fred i närvarande tid, ty alla ha kommit till besinning om hvad kriget skall blifva nästa gång. Den franska chauvinismen har lagt sig, ropet på revanche har tystnat och såren från 1870—71 ärrat sig; det tyska öfvermodet från samma tid och skränet om att »tillintetgöra arffienden» har också lagt sig; man har till och med på detta håll fått sigte på en ny »arffiende», och Mickel drar in svansen. Trippel-alliansen, som aldrig varit ett *folkens* förbund, endast *furstarnes*, börjar knaka i fogningarne och håller kanske ej så länge ihop. Allt detta är goda tecken. Men samtidigt sprakar det här och der i Europa, och det finnes både inom och utom furstarnes krets otåliga ärelystnader på hvilka man aldrig kan vara säker och hvilka när som helst kunna antända verldsbranden. Och mot denna hjälper ingen assurans, lika litet som det tryggar att bo aflägsset från den plats der elden torde utbryta, ty vinden kan kasta lågorna öfver både haf och berg. Allt hvad man kan göra är att hålla brandsegeln i ordning med nödig servis, men framför allt att icke samla något uppslag af explosiva ämnen och genom något konsladt luftdrag med flit åstadkomma en strömning som kan leda elden öfver till oss.

Oförsigtiga yttranden hafva blifvit fälda, som födt den öfvertygelsen både inom och utom våra länder, att något slags familjefördrag blifvit afslutadt; det har druckits högtidliga skålar för den dag, då »Tysklands och Sveriges härar än en gång skulle stå vid hvarandras sida på slagfältet» och det har i ett annat skåltal försäkrats att vi nu kunna vara trygga »sedan Tysklands mäktige kejsare utgör

en del af vår krigsmakt» (såsom hedersamiral i vår flotta!) — Ordet, som fosterländska män sökt att framkalla och som skulle hafva skingrat den oro, hvilken dylika yttringar och åtskilliga andra förhållanden framkallat, har aldrig blifvit utsagdt, och man har tagit sin tillflykt till konstitutionela formaliteter för att hindra afgifvandet af en enkel förklaring, som skulle kunnat ställa allt till rätta. Oron hos folket är sålunda fullt berättigad; den har redan fått ett starkt uttryck i Norge och, trots vår stundom nästan brottsliga politiska indifferens, börjar den gripa omkring sig äfven i Sverige. Vår ökända *tröghet* torde komma att afbrytas af en *hetsighet*sepisod. — Under sådana förhållanden var det relativt taget lugnande att veta vår utrikespolitik ligga i en mans händer hvilken icke allenast är en ackurat expeditionskar, men hvars vyer sträcka sig utöfver formen och löpande kansli-ärenden, — relativt taget, eftersom ju vår grundlag, ännu så länge, genom en patriarkalisk fiktion försätter representationen i detta fall uti omyndighetstillstånd. Sjelfständigheten, erfarenheten, detta *bonsens*, som man tilllägger den nye utrikesministern, skulle här få ett tillfälle att göra sig gällande och han sjelf få ett ej mindre godt tillfälle att göra sig högt förtjent om fäderneslandet.

Detta är den *storu* uppgiften. Andra af internationel, unionel och nationel vigt komma dertill, för hvilkas lösning erfordras annat än att, såsom förr kunde gå för sig, insvepa sig i en förnämt och diplomatiskt hemlighetsfull nimbus om än sådant är »*du pur Metternich*». Låt oss hoppas, lika uppriktigt som vi önska, att vår nye utrikesminister skall visa det Lewenhauptarnes hufvud icke gick förlorat 1743.

Touchàtout.

En bortgången skämtare.

Några anteckningar om Pelle Janzon

af

Fader Movits.

Det var på söndags afton den 2 Oktober. Jag gjorde som vanligt min promenad framåt Jakobs torg och Operan, fast gud ska veta att vädret just icke var mycket gynsam för flanerande. Det var ett riktigt typiskt höstruskväder. Regnet föll blytungt i iskalla droppar, en skarp vind strök fram öfver gatorna och det sade »*plask, plask*» vid hvart steg man tog. Det såg också skäligen folktomt ut, hvart man vände ögat. Men framme vid Operan rådde en ovanlig liflighet. Der formligen vimlade det af tidningspojkar i större mängd än vanligt. Och de åtnöjde sig icke med att stående i förstugorna sträcka ut sin tidningsvara till de förbipasserande som de annars brukar göra, i händelse af ogynsam väderlek. De lupor oförfäradt fram och till baka utmed trottoaren och nästan hvilken som helst de anropade stannade och köpte sin tidning.

Jag kom närmare och hade snart ett dussin af dem omkring mig. »Svenska Dagbladet för i dag! *Pelle Janzon är död* — och kungen af Portugal. Köp Svenska Dagbladet för i dag!» Jag studsade vid denna sorgpost, grep efter en tioöring, fick mig en tidning och smög mig in i Operakaféet. Der var som vanligt om aftnarne gäster vid alla bord. Men den brusande lifsglädjen härinne i de glimrande spegelrummen var den qvällen liksom dämpad. Det var som om en sourdin hade lagt sig öfver det annars så

lifliga sorlet. Det var tidningen med det betydelsefulla döds-korset som hade alstrat denna allmänna förstämming. Man såg den nästan vid hvart enda bord. Öfver de gamla stamkundernas annars så högt skinande anleten hade lägrat sig dystra sorgemoln. Deras kära Operakafé föreföll dem så tomt sedan han gått hädan, hvars originela skämt och oförbrännerliga humor så mången afton satt färg på deras gemytliga »hunkalag». Ty Pelle Janzon var ju en af Operakaféets allra trognaste stamkunder. På förmiddagen kunde man vara alldeles säker att träffa på honom härinne i sällskap med ett glas pilsner och en hel pyramid af tidningar, som genomslukades med minutiös noggrannhet. Frispråkig var han inte då, det är då visst, »först teg han och se'n sa' han aldrig ett ord». Och var det då »någon fredlig bracka i prosans tjänst» som råkade interpellera honom, med något närgånget spörsmål, så fick denne nog något till svars som osökt ingaf honom den föreställningen att Pelle Janzon var en sträf och otillgänglig bitvarg. Och »brackor» var för öfrigt det värsta Pelle visste. Det var också icke utan skäl han gifvit sin promenadkäpp det signifikativa och bekanta namnet »brackhatare».

Ah, der inne i sidorummet har just den lilla blåa soffan blifvit ledig, der Pelle så gerna brukade ha sitt höggvarter om aftnarne, då den sträfve »bitvargen» i glada vänners krets hade förbytt till den uppsluppne sällskapsbrodern, den outtröttlige skämtaren. Jag skyndar att taga den lediga platsen i besittning. Snart komma några vänner till, som sedan gammalt kände Pelle Janzon. Sista gången vi sutto på denna plats var samma dag stoftet af Anna Klemming hade sänkts i förtidig graf. Pelle var då med oss. Vi erinra oss lifligt huru han med allvarlig min drog af sig de svarta handskarna under det han yttrade liksom för sig själf: »De här gamla handskarna, som jag i morgse letade fram ur mina gömmor, har jag haft i flera år. De ha varit med vid många begrafningar. I fjol tjänstgjorde de när August Edgren och Robert Ohlsson stoppades ner. Få se när de härnäst ska' fram. Kanske det blir på min egen begrafning.» Han sade dessa sista ord med ett besynnerligt uttryck, som ingen då just fäste sig vid, men som nu stod lifligt framför oss. Hvem anade då att i dessa ord låg en hemsk förutsägelse om hvad som verkligen skulle inträffa inom loppet af en jembforelsevis kort tid. Ty nära

nog på dagen två månader derefter hade Pelles stämman för alltid tystnat.

Och inte såg just heller Pelle ut som den der ännu på åtskilliga år gjort upp sin räkning med lifvet. Blek och mager hade han sett ut i många år, och ingen hade hört honom klaga öfver något kroppsligt ondt. Fastmera ordade han ännu i det sista om sin oomkullrunkelige berghelsa. »Ser ni, pojkar, min gamle pappa hemma i Norrköping är frisk och kry som ett vinterny och jag har godt påbrå. En östgötapojke har fan i kroppen. Han faller inte i första slaget, *caramba!*» Men han föll ändå, föll knall och fall kan man säga. »Menniskan spår och gud rår» heter det.

Pelles sortie från scenen skedde temligen omärkligt. Han hade under den här säsongen endast hunnit att vara med om tre föreställningar — alla i samma pjes, nemligen Webers »Oberon», der han framstälde den svarte, fallsettalande seraljväktaren Aboulifar, för öfrigt en af hans roligaste uppgifter, der han med lika stor virtuositet åt äpplen och gnälde falssett — ett kostligt motstykke till en annan berömd svensk framställning i samma genre — salig gubben Nordberg i »Läderlappen», hvars gnällande »Effendi, effendi» brukade framkalla sådana intensiva stormar af munterhet. Aboulifar var emellertid endast en talrol.

Som sångare tog Pelle sitt afsked från operascenen redan i somras, då han vid sista föreställningen för säsongen medverkade som uppsyningsman Zizel i »Konung för en dag», d. 15 juni. Han var då vid briljantaste stämning så väl under föreställningens gång som efter densamma, då hela operapersonalen samlats i foyervåningen till en kollation för sin högt förtjente chef, hofkapellmästare Nordqvist. Särskildt erinrar jag mig hur Pelle med sin vanliga oförbrännerliga förmåga höll nachspielet i gång långt sedan solen kastat sitt rosenskimmer öfver Riddarholmsfjärdens och Strömmens glittrande vatten. Under en paus i den improviserade balen hördes en väldig knackning i bålen. Det var Pelle som med ljudelig stämman manade till tystnad. Det var en hyllning till chefen han utbragte. Men den skilde sig från de föregående talen derigenom att den var — på vers. Pelle egde en ovanlig förmåga i att extemporera på versfot. Och den gången öfverträffade han sig sjelf. Det var ett långt qvåde på orimmad hexameter han framförde. Ibland kom väl en eller annan »konstig» vändning, men trogen det gyllene elfte

budet: »Man muss sich nicht verbluffen lassen», navigerade sig Pelle skickligt fram mellan bränningar och skär, och lyckades så framalstra ett lika högstämtdt som hjertligt qvåde, som också afbröts af lifliga bifallsyttringar och till sist beledsagades af stormande jubel. »Ja, gamle Pelle rår inte för att han har lite' talang», replikerade vår skald med sin kända, godmodiga tvärsäkerhet. Och så slog han sig ned vid en af altanerna åt Gustaf Adolfs torg, der — på altanen förstås, ty torget stod vid den tiden tyst och öde — en liten krets fingo sig ytterligare till lifs af små meterlånga hexameterharanger. Petöfi hade verkligen rätt, då han påstod att

»sången flyger liksom blad från rosen,
när han rörs af sommarvindens pust.»

* * *

Som sagdt, Pelle Janzon hade ännu varit ganska sällsynt på operascenen under denna termin, när det en dag, d. 11 september, oförmodadt spordes att han förts till Sabbatsbergs sjukhus. Först några dagar derefter hade detta blifvit bekantgjordt genom tidningarne. Pelles första intryck af Sabbatsberg lär ha varit odeladt angenämt. »Hade jag vetat att det varit så hemtrefligt härute, skulle jag minsann aldrig bott på Grand Hôtel, utan flyttat hit för länge sedan», skall han yttrat till sin sköterska. Hvar och en som vet hvad det vill säga att vårdas å denna mönsteranstalt för sjukhus skall också odisputabelt instämma i dess lof.

Det var ungefär en vecka efter det Pelle flyttades dit ut, som jag gjorde honom ett besök. Han logerade i ett af de privata rummen invid allmänna sjukhussalen å nedra botten. Det lilla luftiga rummet såg verkligen hemtrefligt ut med sitt bonade golf, sin gungstol och sitt nätta, ljuslackerade möblemang i öfrigt. Utmed långväggen stodo två präktiga engelska jernsängar, som nu, och det med rätta, äro så på modet. I den ena låg en bekant landskapsmålare K., som vårdats här en längre tid för rheumatiska plågor. Sängen midt emot disponerade Pelle. Ansigtet var blekare än vanligt och beklädt af ett mörkbrunt helskäggs som gjorde att jag i första ögonblicket hade svårt att känna igen min gamle vän, som annars alltid brukade presentera sig helt slätrakad. Han låg just och studerade Walter Scott. Han var vid godt courage, fast rätt allvarsam och tyckte finna

sig i sin belägenhet. Dock klagade han öfver att det måhända komme att dra om en tid innan han blefve fullt kurerad igen.

Man höll just då på att repetera »Nordens stjärna». Pelle gladdede sig på förhand att åter få uppträda som sergeant Gritzenko, med hvilken rol han, när pjesen första gången togs upp hos oss, rättvist skördade så mycken framgång. Då jag inte längre ville trötta honom, gjorde jag visiten helt kort och lofvade att snart återkomma. Föga anade jag då, när jag tryckte hans kalla hand till afsked, att det skulle blifva sista gången vi språkades vid.

När jag sedermera förnyade mitt besök å Sabbatsberg, hade förnuftets ljus redan vikit från honom. »Caramba, Pelle Janzon» låg han och mumlade för sig sjelf, och de vidt utspärrade ögonen talade om själsfrånvaro. Jag lutade mig ned öfver honom och frågade om han kände igen mig. Han nickade litet med hufvudet, till tecken att han förstått mig, men något redigt svar kom icke öfver hans läppar. Jag skyndade ut ur rummet. Af läkaren sporde jag att hans tillstånd var mycket allvarsamt. Några dagar derefter kom det numera ingalunda oförberedda dödsbudet.

»Blott vänskap rättvis är, och ensam hon
Förmår att skatta rätt ditt hela värde»

säger Goethe. Och många voro de vänskapsbevis som kommo Pelle till del under hans sista sjukdom. Dagen om gjorde sig minnesgoda vänner underrättade om hans tillstånd. Man sände honom rödvin och andra förfriskningar. En dag öfverräcktes honom en praktfull blomsterbukett från en ung fru, i hvars hem han åtnjutit många prof på gästvänlighet. Buketten framlemnades af hennes man. Pelle blef så förtjust af den vackra gåfvan, att han, glömsk af sitt tillstånd, hasade sig ner från sitt läger, stälde sig midt på golfvet och började i siratliga ordalag framföra sitt tack för presenten. Precis de ord han nu sade skulle framföras till den unga damen. Och det löftet infriades också till punkt och pricka.

Pelle Janzons konstnärsbana var, kan man tryggt säga, så godt som oafbrutet höljd af rosor. Och hans sista jordiska vandring blef, äfven den, blomsterhöljd. Kistan som inneslöt hans stoffhydda var formligen höljd af blomster och kransar, en sista gård af tillgifvenhet och tack från de

många som lärt känna och uppskatta hans originella, vänfasta personlighet.

* * *

Jag talade nyss om Pelles artistiska bana. Få sceniska artister ha begynt sin karriär under mera lysande auspiciär — hans debut som Plunkett i »Martha» d. 12 juni 1870 lär ha varit en af de mest lyckade man bevitnat å vår opera; få hafva ock i så fulla drag njutit af popularitetens sötma som Pelle Janzon. Och ännu på de sista åren, då det började på att »dala utför», och den förr så kraftiga stämman begynte att slitas i sina fogningar, var dess innehafvare allt fortfarande i åtnjutande af mångas odelade sympatier. Likvisst var Pelle understundom icke fullt nöjd med sin tillvaro här hemma.

Detta var särskildt fallet spelåret 1887—88, det sista under hvilket de kungliga teatrarne fungerade som statsinstitution. Pelle började då allvarsamt dystra till, under förmälan att han nu icke hade det så bra som förr. Skälen härtill känner jag icke. Nog af, Pelle talade på fullt allvar om att skudda Stockholmsstofet från sina fötter. Han ordade derom så många gånger att jag nog tror att det härvidlag icke bara var aldeles löst prat. Flera alternativ hade han tänkt sig. Antingen ämnade han ge sig af till — Amerika och naturligtvis för ett »smart» honorar, låta engagera sig af en impressario och fara Vestern kring och sjunga Bellman och Wadman samt åtskilligt ur sin vidlyftiga operarepertoar. Eller ock gäfvade han hela historien på båten och flyttade upp till bror sin i Norrland och engagerade sig som bruksbokhållare. »För skriva och räkna kan jag. Och någon nytta skulle väl Pelle kunna uträtta.»

Men af dessa projekter vardt, som bekant, intet. Pelle blef operasångare till döddar.

Ett af sina artistiska önskningsmål fick Pelle aldrig förverkligadt — det att få sjunga Mefistofeles i »Faust». Onekligen hade det varit af intresse att, n. b. i hans krafts dagar, ha fått se honom i den rollen, hvaraf han med sin förträffliga karakteriseringsförmåga och sin vakna blick för det humoristiska säkert hade åstadkommit någonting ganska originelt.

Annars fick han sitt lystmäte på tacksamma praktuppgifter, hvarom man lätt öfvertygar sig genom en blick på

hans rikhaltiga repertoar, som verkligen var så mångskiftande man kunde begära. I alla roller var han icke lika lyckad, det hade för resten varit mer än obilligt begärddt. Pelle var nemligen i hög grad beroende af hvad slags »disposition» han hade för de uppgifter han fick sig förelagda. Roade de honom icke, så gjorde han heller just ingenting märkvärdigt af dem. Till denna kategori hör hans Cornelius i »Nürnbergerdockan», hvori han efterträdde Uddman, men der man föga märkte något af hans annars så kraftiga humor. »Löpar-nisse» i »Vermländingarne» var han nog icke olifvad för, men, i motsats mot hans många biografer, måste jag tillstå, att han här just icke åstadkom någonting vidare roligt, man må nu för öfrigt alldeles taga ur räkningen de verkligen dråpliga föregångare han hade i denna rol. Fysikerprofessor Spalanzani i »Hoffmans sagor», en af hans sista uppgifter å operascenen, led äfven den af en anmärkningsvärd torrhet, hvilket till och med märkes vid en jemförelse af hur det partiet framställes med dess nuvarande rollbesättning.

Men till gengäld har Pelle Janzon producerat många verkligt ypperliga framställningar som icke så snart skola förgätas. Man erinne sig endast sådana prakttyper som hans Vulcanus i »Philemon och Baucis», der han lyckades åstadkomma ett riktigt ideal af fulhet, och der det alldeles snedvridna i ansigte och figur, den oberäkneliga gängligheten i rörelsen, den vresiga skadeglädjen, sällsamt parad med godmodig hjälpsamhet tillsammans bildade ett original af kostlighet, eller hans på en gång militäriskt barske och varmhjertade Sulpice i »Regementets dotter», hans lifligt spänstige och smidige Gritzenko i »Nordens stjärna» eller hans Dulcamara i »Kärleksdrycken», der han till och med gick upp mot Uddman i sjelfbelåten galghumor. I tacksamt minne böra äfven ihågkommas några af hans ypperliga orientalska figurer: den kärleksvarme Baskir i »Lalla Rookh», upp-syningsmannen Zizel i »Konung för en dag» samt Aboulifar (förut nämnd här ofvan). Till hans mest lyckade framställningar må vidare räknas två sådana hvar i sitt slag så fint utmejslade figurer, den fråssande, skenhelige klosterportvaktten i »Svarta Dominon» och den »odödlige» riddaren Falstaff i »Muntra fruarna», om hvilken det med rätta yttrats att han här icke blott var en skrattretande farsör, utan äfven en verklig karaktersframställare, och just så kraftig,

så orädd och så genomträngd af sin uppgift att denna hans burleska Falstaff-typ icke så lätt kommer att öfverträffas på vår operascen. Kronan på alla hans prestationer var dock hans Gigoti i »Diamantkorset», Siegfrid Salomans täcka operacomique, der bland clown-fasonerna, den brutna franskan, piruetterna och viftningarne med pantalongerna framträdde all den ömsinhet och fåfänga som karakteriserade detta stora barn. Ingen kunde utan att hjertligt dra på smilbanden höra hans beschäftiga presentation af akrobatruppens primadonna: »la Zephyrine på lina göra *culbutte* rundt omkring sig sjelf, *comme ça* — och paff! *attitude comme ça!* — 'on sprig' opp i luft och bli der (!) till dess jag säger: *ma petite, s'il vous plait*, kom ner igen!» en replik som för öfrigt alltid helsades af en smattrande applådsalva. Och det var icke utan rörelse man lyssnade till f. d. kammar-tjenarens varmhjertade förklaring för hans forne herre: »hvad drägt jag 'ar på 'os er, min gammal hjert', min *de-vouement*, min kärlek är alltid der. *Pauvre Gigoti* fall för era knän, kyss på hand med *ah*, min' tårar säga er, *que toujours j'adore mon maître d'autrefois que . . .* jag kan ik mer . . .» Vid denna förträffligt framsagda scen var det ofta många ögon som tårades i salongen. Gigoti var också Pelles stolthet. Det var en rol för hvilken han var klippt och skuren. Här kunde han få interfoliera med sitt *ca-ramba*, sitt *césta* m. fl. af sina kända favorituttryck så mycket han behagade.

Och vid gladare tillfällen under hans sista år lät han sina vänner ofta få till lifs åtskilliga reminiscenser från Gigotis rol. Ja, Gigotis namn har genom Pelles försorg gått till efterverlden i form af en delikat anrättning som tillhandahålles å operakaféet, s. k. »Gigoti-smörgåsar», som i öfverensstämmelse med rollens *olla podrida* serveras med en blandning af olika slags beläggning. När »Diamantkorset» vid våra operaartisters sista gästbesök i Kjöbenhavn skulle efter fyratioårig hvila åter komma till uppförande i danska hufvudstaden, var Pelle mycket animerad att få visa de danska bröderna denna sin favoritroll, som här hemma beredt så mycken succes. Men de glada förhoppningarne slogo fel. Danskarne senterade icke det humoristiska hos Pelles Gigoti, säkerligen i följd af deras svårighet att förstå den fransk-svenska dialogen, något som mycket grämde vår artist, som sedan under hela Kjöbenhavnssejouren såg rätt

nedslagen ut, under det han annars brukade känna sig som fisken i vattnet när han dvaldes i »Kongens Bye».

En af Pelles allra sista uppgifter å vår operascen, fast icke just vidare betydande, var en liten rol i »Diamantbröllopet», det tillfällighetsdivertissement som gafs till firande af konung Oscars sextioårsjubileum. Stycket var af allt för efemär natur för att kunna hålla sig något längre på repertoaren, från hvilken det snart nog försvann. Det var dock skada så till vida, som ett par roller deri återgåfvos bra. Bredvid Knut Almlöfs Ola och Anna Klemmings Greta framstod värdigt Pelles Taleman, som redan vid hans entré, då han med siratlig hållning och ett äkta »skepparsnitt», kom inklifvande på scenen i spetsen för spelmännen och det festliga brudtåget, framkallade stor munterhet i salongen. Pelle visade här ett nytt prof på sin förmåga att göra något äfven af de obetydligaste uppgifter, och det var endast synd att rollen icke var större.

* * *

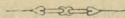
För sextio år sedan, påstår Onkel Adam i sina nyligen utkomna oevres posthumes, var människoverlden nästan igenvuxen med originaler, besynnerliga figurer, som, kantiga, stripiga, taggiga och roliga trängdes om rummet; för trettio år sedan hade denna urverlds under redan glesnat till antalet, odlingen hade förstört en stor del af den ursprungliga karaktervegetationen, men ännu fick man se en och annan kvarleva från den gamla goda tiden, då allt var annorlunda. I vår tid har odlingen förstört ända till sista spåret af originalitet, och detta så grundligt, att ej ens en enda liten qviekrot finnes kvar. Nu äro vi alla lika goda, lika onda, lika snillrika och lika dumma. I stället för vexlande karaktersformer och det romantiska, som ligger i tvära afbrott, har verlden blifvit förvandlad till ett enda omätligt timotejfält, der en torfva klöfver redan uppväcker förundran . . .

Han har nog icke så orätt, gamle Onkel, i detta påstående, ehuru då och då ett eller annat spår till originalitet verkligen uppdyker äfven i vår schablonmessiga tid. Och en sådan der besynnerlig figur, »kantig, taggig och rolig» var Pelle Janzon. Men det var icke ensamt hans egenskap af original som förskaffade Pelle hans stora vänskrets, snarare fastmer hans lefnadsfriska, af alla ledsamma

förståndsbetänkligheter obesvärade personlighet, till hvilken
med fullt fog kunde som motto lämpas skaldens dityram-
tiska ord:

»Korta äro glädjens stunder,
Njut dem därför, stark och ung!
Skulle julen än gå under,
Modig död är aldrig tung.»

(C. D. af Wirsén.)

Teaterbesök i Stockholm

af

Edvard Brandes.

I.

För ett år sedan förändrades Stockholms två förnämsta teatrar, *Operan* och *Dramatiska Teatern*, från statsinstitutioner till privatteatrar. Detta tillgick sålunda: majoriteten inom riksdagen var ledsn åt den årligen återvändande bristen; vid hvarje riksdag förklarade regeringen, att om blott detta tillskott beviljades, så var den tudelade statsscenen hjälpt, och nästa år möttes riksdagen åter af samma beviljning och samma löfte. Sent omsider bröt riksdagens flertal helt och hållet med medlingsförsöken och satte teatrarne utan nåd på bar backe. En god köpenhamnare skulle uppfatta en sådan händelse som om samfundet skulle skakas i sina grundvalar. Tänk om man en vacker dag stängde den kungliga teatern! Om fru Hennings och fru Oda Nielsen skulle fara kring hela vida världen som Marsk Stigs landsflyktiga döttrar! Om herr Emil Poulsen skulle söka engagement vid en teater och herr Olof Poulsen vid en annan! Om baletten och operan stode husvilla! Om alla de många andra rangs stjernorna, som staten aflönar, skulle försöka andra dödligas oblida öde: att honoreras efter värde — något som, enligt hvad bekant är, strider mot allt byråkratiskt skick.

Emellertid i fall efter en säsong's afslutning en annons stode att läsa i tidningarna, på grund af hvilken kungliga teatern uthyrdes till den högstbjudande, skulle enligt all

sannolikhet köpenhamnarnes förskräckelse hastigt kunna lägga sig — åtminstone i fall man törs draga slutsatsen från Stockholm, en mindre stad, till det större Köpenhamn. I den svenska hufvudstaden sade man på sommaren de två teatrarne ett rörande farväl, men återfann på hösten 1888 både Dramatiska teatern och Operan på den vanliga platsen; till på köpet hade stockholmarnes förklarade gunstling, hr Gustaf Fredrikson, vändt tillbaka till den förstnämnda scenen. Revolutionen hade väl varit förfärlig, men hvad beträffar döda och sårade, funnos inga skadade på valplatsen.

Båda scenerna hade blifvit privatföretag, och båda hade funnit energiska och erfarna chefer, Operan i den äfven i Köpenhamn högt ansedda kapellmästaren Nordqvist, Dramatiska teatern i hr Fredrikson såsom ledare för en association af skådespelare, och säsongen 1888—89 öppnades under många offentligen framlagda tvifvel om huruledes konsten skulle kunna klarera sig utan statens skyddande hand.

Båda scenerna redde sig finansielt förträffligt. Vål hade man nedsatt lönerne något vid Dramatiska teatern, men då säsongen var afslutad och man gjorde upp räkningen, visade det sig, att man ännu hade en betydlig summa, minst omkring 40,000 kr., till utdelning bland de medverkande artisterna. Och fastän Operan hade förlorat sin utmärkte tenor hr Ödman, kom den också helt och hållet ur skärselden och sväfvade med alla sina synder förlättna in i den himmel, der inkomst och utgift stämma — en plats dit Köpenhamns kungliga teater aldrig skall komma så länge den styres under de nuvarande lokala förhållandena. Vår teater skall aldrig betala sig förrän man skaffar opera och balett eget hem i den närvarande teatern och bygger för skådespelet en mindre scen, der man kan höra och se de spelande.

I Stockholm har man två scener, båda förträffliga i akustiskt afseende. Man blir snart nödsakad att rifva de gamla operahuset, som hotar med förfall; bara man nu inte uppför en af dessa gouterade teaterbyggnader, som äro vackra utåt med portaler och statyer, men invändigt sanna grafvar för den fina konsten, den som går till botten af själen och tager själar till fånga. När i vår teater spelas så underligt groft mången gång äfven af intelligent folk, så hågkommer man icke alltid i förargelsen häröfver, att det stora och

tomma rummet slukar de fina nyanseringarna, d. v. s. allt, som är utsökt och njutningsrikt inom konsten. För vissa människor är tillika med nyansen sjelfva konsten i egen subtil person.

Men på Dramatiska teatern i Stockholm, der skall man finna nyansens hem. Åskådarplatsen är liten och golfvet sluttar starkt uppåt liksom förenande sig med balkong och raden till en samlad resonansbotten. Sjelfva skådeplatsen har icke den enorma försceen, som tillintetgör möjligheten för äkta samtalston på vår teater och är ett för vår konst ödesdigert missgrepp vid bygnadens konstruktion. Allt på scenen drages ut på bredden, intet går på djupet. Vid uppförandet af Axel och Walborg förundrade sig många öfver den använda dekorationen, hvilken som bekant framställer korgången i Trondhjelm's kyrka. På den kungliga teatern var denna korgång blott en (målad) fondridå och när bröllopsprocessionen skulle draga fram, gick den öfver scenen från den ena kulissen till den andra, kom icke upp genom kyrkan och ännu värre var det med spöket. Björn säger uttryckligen:

*»En Midnat her, just Klokken tolv,
som Hanen havde galet,
kom Sankt Olaf
fra Koret hist igennem Kirken i
sin gyldne Rustning med sin lukte Hjelm
omkranset af Karfunkelkronen,
sit lange Spyd og med sin Sølvmor skaabe,
som sløbte efter ham i Kirkegangen.*

Man ser framför sig hurn Meiningarne skulle låta gengångaren resa sig bakom kopparkistan och långsamt med elektriskt ljus i hatten skrida uppåt midtelgången mot kämparne. På Köpenhamns kungliga teater kom hr Axel Madsen, som för öfrigt var ett utmärkt spöke, in från sidokulissen utan spår af förberedelse, utan målerisk verkan och hvarför? Derför att den kungliga teaterns scen är illa bygd, därför att en så stor sträcka afgår till prosceniet, att fonden, som äfven i *Axel och Walborg* var lika stor som på Meiningarnes scen, hvarken kunde märkas eller begagnas. Skådespelarne kunna aldrig komma in på lifvet af åskådarne, aldrig nå öfver den öken, som ligger framför dem och genom hvilken de skola ropa.

Annorlunda på Stockholms dramatiska teater. När man uppför stora stycken, som kräfva vidt utgrenad uppsättning, flyt-

tas de öfver till operahuset, som ännu icke är så rymligt i fråga om åskådarplatserna som danska kungliga teatern. På den mindre scenen hör skådespelet hemma ända från drama till lustspel, den konstform hvori det talas och samtalas. Här råder nyansens tjusande trolleri.

Och man har en viss rätt att begagna det franska ordet *nuance* om svensk scenisk konst, icke just därför att denna i och för sig är fransk — all konst som duger bär nationalitetens karaktärsmärke — men därför att den svenska teatern från sin uppkomst och intill nutiden i hög grad stödt sig på franskt skådespel. Dramatiska scenen är blott hundra år gammal och instiftades under Gustaf III, då Stockholm förfinades och förfranskades på samma gång. Fransk tragedi med Voltaire, franskt lustspel med Molière och Des-touches, den komiska operan med Sedaine beherskade de svenska teatrarne i förra århundradet, medan den inhemska produktionen var vida svagare än vid teatrarne i Köpenhamn, der både danska och norska författare kunde göra sig gällande. I vår tid har den stockholmska teatern med flit och förmåga odlat det franska dramat, som man här i Köpenhamn med dum förnämhet håller sig borta från. Vi lefde på Scribe mellan 1820 och 1850 och vi kommo aldrig ifrån den skammen, att hans stycken äro spelade oftare än någon dansk skalds den t. ex. tre gånger så ofta som Oehlenschlägers. Men med Scribe upphörde också det danska intresset för fransk teater och hvarken odlade man det franska dramat med Victor Hugo och Dumas d. ä. eller det moderna skådespelet med Augier och Dumas d. y.

Icke så i Stockholm. Endast detta att Dumas' komedi *Le demi-monde* i många år var Dramatiska teaterns glansföreställning, visar olikheten mellan Stockholm och Köpenhamn. Vårt sippa väsen skulle knappast funnit sig i styckets ämne och dessutom egde teatern icke krafter till hufvudrollerna, hvarken till den eleganta parisaren som Höedt på sin tid önskade spela eller till den mer än koketta Suzanne. Hr Gustaf Fredrikson och fröken Björkegren spelade på sin tid första akten så förträffligt tillsammans att icke en Théâtre Français' utförande nådde högre.

På den kungliga teatern uppfördes i fjor af sammanlagdt 28 stycken tre franska skådespel, nämligen ett nytt Paillerons *Rättan* och två Molièrska komedier *Fruentimmersskolan* och *Scapins skälmstycken*. Deremot uppförde under

samma säsong dramatiska teatern följande franska skådespel: *En parisare*, *Lilla syster*, *Herr Derblays giftermål*, *Duvals skilsmessa*, *Sällskap der man har tråkigt*, *En kopp thé*, *En teaterpjes*, *Giftbägaren*, *En liten förmyndare*, *Villa till salu*, *Pepa*, *Gnistan*, *Krigslist* och *Offret* samt af klassiska saker Molières *Tartuffe* och *Les femmes savantes* tillsammans sexton stycken. Hela repertoaren utgöres af 45 stycken, alltså upptaga de franska öfversättningarna mer än en tredjedel af hela årets verksamhet.

Tager man den kungliga teaterns 28 stycken, så länder det vår scens ära att 22 af dessa äro danska arbeten; resten utgöras af tre norska arbeten af Björnson och Ibsen och af de ofvannämnda tre franska. Deremot ser den dramatiska teaterns repertoar, från nationell synpunkt betraktad, ytterst sorglig ut. Af de 45 skådespelspel, hvarmed svenskarne visa sig hålla våra 28 stängen äro blott 8 (säger och skriver åtta) svenska, resten äro dansk-norska (likaledes åtta), tyska nio, engelska tre och spanska ett. De åtta svenska styckena äro följande:

Sveas fana (Staaff).
 Flinta och stål (Hedberg).
 Final (Lundegård och Ahlgren).
 En räddande engel (Edgren).
 I telefon (Ahlgren).
 Vid Sofiero (Wijkander).
 En hofsven (anonymt).
 Kapten Puff (Kexel).

Af dessa stycken är kapten Puff en gammal komedi af den fyndige och qvicke bearbetaren från Gustaf III:s tid. Intet af hans stycken äro original, något som nyligen åter är påvisadt af Levertin i hans förträffliga bok *Teater och dramer under Gustaf III*; i kapten Puff plagierade Kexel till och med Bellman. Stycket upptogs säsongen 87—88 i anledning af teaterns 100-årsfest.

För de öfriga styckena har man att tacka moderna författare, fyra voro nya: det anonyma *En hofsven*, som gick 6 gånger, *Vid Sofiero*, en tillfällighetspjes i anledning af konungens födelsedag, som spelades 4 gånger, *Flinta och stål* af den rutinerade författaren Frans Hedberg, hvars 18 representationer beteckna en succés för den äldre skolan, och ändtligen *Final*, det enda alldeles moderna stycke, som hade förtjänat ett långt bättre mottagande än hvad som be-

tecknas af blott 4 representationer. Stycket är tryckt och hvar och en kan öfvertyga sig om den icke obetydliga dramatiska kraft, som rymmes i dess hufvudscener. När *Final* höll sig så kort på repertoaren, vittnar det blott om, att man i Stockholm som i andra nordiska hufvudstäder först och främst begär af teatern den allra lättaste underhållning.

Detta var alltså nyheterna. Hvad utgjorde då den egentliga svenska repertoaren. Tre skådespel från de senaste åren, af hvilka de två till och med äro enaktspjeser, vådeviller utan kupletter, alldeles lika i tillyxning, nemligen *En räddande engel* och *I telefon*, medan det tredje ännu otryckta, *Sveas fana*, är ett lustspel, för hvilket man kan tacka en qvick och klok Stockholmspublicists eleganta skepsis. Det är snart sagdt det enda svenska arbete af mera betydande slag, som under de senaste åren har uppnått en oomtvistlig succés på Dramatiska teatern.

Och detta är allt. På så torftig grund kan en svensk teater byggas, så litet kraf på en nationell konst ställes alltså från befolkningens sida, men, skall man kanske invända, när det inte fins någon författare, hvad hjälpa då människors önsknningar och hvar skall teatern finna stycken, då inga stycken finnas? Men denna argumentation håller icke streck, för det första därför att det säkert skulle vara möjligt att upptaga några stycken af det äldre dramat före 1870 (hvarje år). Kapten Puff är en alltför sparsam representation. Men vill eller kan man inte detta, så borde i alla fall literaturen efter 1870 odlas på annat sätt. Och då kommer ovillkorligen namnet Strindberg på ens läppar. Sverige har för tillfället en stor skald, och han skjutes åt sidan, som om han kunde undvaras i den literära rörelsen. Och hvad man nu än må ha för tankar om denne man, hur långt man än må hålla sig från hans teorier, så kan intet tvifvel råda om, att hans skådespel äro och skola förblifva klassiska verk inom svenska literaturen. Detta gäller säkert om hans ungdomsarbeten *Mäster Olof*, *Gilletts hemlighet* och *Herr Bengt*. Och är man viss på att icke *Fadren* skall räknas bland hans mest genialiska saker? De tre första styckena ha hastigt försvunnit från repertoaren efter några få representationer, *Gilletts hemlighet* upplefde visst sammanlagdt tre och upptogs sedermera aldrig, och hvad *Fadren* angick, så nådde det icke Dramatiska teaterns tiljor.

Följden af denna försummelse, som i sjelfva verket

drabbar teatern lika mycket som författaren, är den, att Strindberg nu, när han skrifver skådespel, gör dem långt mindre dugliga att uppföras än förut. Man tage t. ex. *Fröken Julie*, som med en smula omsorgsfullare förberedelse, en finare psykologi och mindre fysiologi kunnat bli ett drama, som en teater skördat ära af att spela. Och hvilka starka roller inrymde det icke, både fröken, köksan och isynnerhet den präktiga lakejen? En sådan roll borde fresta en intelligent och energisk skådespelare sådan som hr Personne, hvilken kunde sammansmälta figurens komiska och brutala sidor. Men som *Fröken Julie* nu är skriven, tors icke Dramatiska teatern uppföra det intressanta stycket, hvars värde beror på karaktärsskildringen, men sannerligen inte på handlingens våldsamt. År efter år har Dramatiska teatern icke uppfört något stycke af Sveriges främste skald och dennes stora kraft förspilles. Man hemtar från Spanien en medelmåttig dram sådan som Galeotto, hvilken fyller en hel säsong, medan man icke begagnar de inhemska krafterna.

Ty följden af att Strindbergs allvarsamma konst undertryckes är vidare den, att publikens smak, som icke tvingas till det större, helt naturligt vänder sig ännu hastigare till det mindre betydande och mindre mogna. Hur karaktäristiskt att *En räddande engel* ideligen spelas, medan *Sanna kvinnor*, fru Edgrens bästa arbete, icke hör till repertoaren! Hur karaktäristiskt att *I telefon* sänder afton efter afton sitt tomma *hallå* ut öfver scenen, medan *Final* faller till marken. För få år sedan uppfördes ett märkligt skådespel af Tor Hedberg, *En lifsfråga*. Publiken affärdade det genast. Kan man förvåna sig öfver att Geijerstam, skrämnd af spåren, slår sig på att skriva farsor, och tror man, att de yngre i det hela taget med förtröstan vända sig till teatern? Det gror ingen säd, när man inte sår och för tillfället tyckes den svenska smaken snarare lägga stenar i vägen för en ung och god konst än bereda jordmånen.

Alldeles orimligt skulle det vara, om man kastade skulden på direktör Fredrikson och hans kamrater, hvilka skola stå i breschen för ett nyupprättadt privatföretag, ett vågspel, som billigtvis måste begränsas af en oundviklig hänsyn till kassans kraf. Dessutom skall man alldrig ställa teaterdirektioner till ansvar. En publik har den teater, som den förtjenar. Och den äfven i Sverige mäktiga konservatismen, det literära pryderiet, det sociala ihjeltigandet och den all

konst mördande pekpinnesmoralen — dessa faktorer beherska publiken och dess teatrar, för att icke tala om den borgerliga andefattigdom, som söker den allra ytligaste underhållning i farser och operetter. Huru skulle väl Dramatiska teaterns direktion kunna öfvervinna de makter, med hvilka den frisinnade intelligensen kämpar i hela nordén.

II.

Dramatiska teatern råder öfver en utmärkt personal som ypperligt går ut med komedi och lustspel, men mindre egnar sig för det allvarliga dramat, bl. a. därför att den tragiska premiëreaktrisen fru Fähræus, född Björkegren, nu blott uppträder som gäst, medan *père noble* har skrala representanter och det rollfack, som heter *grand jeune premier*, karaktärsälskare, om man så vill, såsom Kainz var, icke heller representeras af en mogen konstnär. Den svenska skådespelare, som möjligtvis kan utveckla sig till något betydande inom detta fack, heter Svennberg och finnes vid August Lindbergs trupp.

Dramatiska teatern har ett ofta förekommande program, som arla stockholmare känna och helsa med välbehag och som blestår af fyra mycket »söta» enaktsstycken. Dessa, som gifva ett slags profkort öfver personalen, heta: *En räddande engel*, *Han är inte svartsjuk*, *I telefon* och *En kopp thé*.

Det är, med respekt till sägandes, ett ganska idiotiskt program, en aftonmåltid af idel dessert. Det är stycken, som antingen kunna inleda en föreställning eller avsluta den, men som sakna det substantiella, hvilket gifver ett värdefullt intryck af en teaterafton. Men icke nog härmed. Två af pjeserna ha samma ämne: en ung fru är förtviflad öfver att hennes man icke visar sig svartsjuk och söker genom låtsad otrohet uppväcka den slumrande Othellokänslan. Detta fadda åskämt serveras på sin tyska med svagdricka i *Han är inte svartsjuk* (af en okänd författare, vid namn Elz) och på sin franska med svagt thé i det andra stycket, till hvilket affischen icke ens uppger författarenamnet.

Detta var hälften af programmet. Resten utgöres af två svenska stycken, båda författade af damer, båda mycket nätta i känslouppfattningen, båda framställande samma ovär-

diga kokett, som äfven i bägge pjeserna spelas af samma skådespelerska, och bägge prisande samma muntra flicksnärta, som likaledes i bägge styckena spelas af samma konstnärinna, nämligen den oförlikneliga fru Hartman, för hvilken både *En räddande engel* och *I telefon* äro skrifna.

Hon blifver sålunda aftenens primadonna, liksom hon i det hela taget är teaterns. Hon är, hvad också alla köpenhamnare veta, en, ingénue af första rangen, egande ett något kokett hehag, en öppen, trovärdig blick och en fyllig, klingande stämma. Alla de stämningar, som ligga mellan barnslig sorg, harm, uppspirande erotik, leende genom tårar, oskyldigt koketteri, alla de områden, som på det franska psykologiska profkortet från förra århundradet inrangerades under området *le tendre*, alla de smådrag, som poeter och literära fabrikanter i tusentals romaner och skådespel tillagt den oföränderligen intagande askungen, barnbruden och påsk-engeln och hvaraf skapats det ideal, som på verldslitteraturens tinnar heter Agnes i *Fruntimmersskolan* och som derifrån sjunker till den ömkligaste vådevills ingénue och fruntimmersromaners bortskämde hjeltinna — alla de nyanser, som tillhöra denna likaså klassiska som triviala figur, har fru Hartman att förfoga öfver. Man kan i en enda replik, nästan i ett enda ord, och det är hennes största konst, höra en rikedom af olikfärgade tonfall! Den unga damen är virtuos, och som sådan äfven en smula maniererad och något för mycket behagsjuk.

Det följer tyvärr med facket. När man aften efter aften skall framställa den naiva älskvärdheten, hur är då möjligt att icke forcera tonen en smula? Och fru Hartman undgår icke den förebråelsen att göra barnsligheten ännu spädare och oskyldigheten ännu hvitare än rollerna fordra, men hon delar denna anklagelse med de allra flesta ingénuer här i världen.

Och fru Hartman kan hemta klangen från en djupare resonansbotten, när tillfälle gifves. I detta afseende var det Shakspearska lustspelet *Så tuktas en argbigga* ett godt bevis. I denna pjes spelar fru Hartman själfva argbiggan med en kraft och en passion, hvari uppenbarade sig en rikare konst än hos de vanliga små skönheterne. Hon vågade sig intill skönhetens yttersta gräns, men var alltjemt naturlig och intagande. Med denna roll till utgångspunkt borde de svenska skalderna begagna hennes talang.

Vid denna fyrapjesföreställning spelade hr Fredrikson grefven i *En kopp thé*, denne verserade verldsman, som hans unga hustru dock lyckas bibringa en orimlig jealousy. Det är icke med orätt hr Fredrikson i kulisspråket går under namnet marquis'en, ty han är afgjordt den enda nordiska skådespelare, som förmår framställa en verldsman, de franska och tyska skådespelens verldsman. Att hr Emil Poulsen icke eger denna förmåga är allom bekant, och detta länder denne skådespelare ingalunda till skam, så omfattande, som denne skådespelares talang är. Den markisroll i *Klädes-handlarens måg*, som gick sönder för honom, hör till hr Fredriksons yppersta, och man behöfver blott se *En kopp thé* för att veta, att han har tillegnat sig den öfverlägsna värdighet och det kalla lugn, som från Bressants dagar kännetecknar verldsmanen på scenen. Hans något stela hållning harmonierar med den prägel af skeptisk intelligens och oåtkomlig lifserfarenhet, som beherskar hans fysiologi.

Men hvarigenom hr Fredrikson företrädesvis verkar, det är den samtalsform, den beherskade och den naturliga samtalsform, i hvilken han ställer publiken. Konsten att artikulera, utan hvilken ingen god diktion existerar, är hr Fredriksons orubbliga styrka. Han behandlar en replik som en bonde sin jord: han indelar, låter ett stycke ligga i träde, nedlägger hela sin kraft på ett annat, rödjer alla träd från det ställe, der sol och luft skola verka, medan han låter andra delar ligga i skuggan. Om jemförelsen förefaller dålig eller simpel, så må man tänka på en fältherre, som indelar och besätter sin terräng. I alla fall har man att i hr Fredriksons tal njuta af det välordnade, hvarmed replikens mening och stämning når örat. I sjelfva verket är denna förmåga att sönderdela och åter sammansätta repliken grundvalen för hela skådespelarkonsten och likväl försummas ofta detta studium. I en af sina sista följetonger klagar Sarcey öfver, att man icke på Théâtre-Français har samma artikulation som förut. Och när icke ens den franska mönster-scenen är oklanderlig i detta afseende, hvad kunna då andra begära?

Men man blir likväl ej skådespelare endast därför, att man förstår att *tala igenom* repliken. Det är emellertid omöjligt att icke först omnämna denna fulländade teknik hos hr Fredrikson, som för öfrigt förmår framställa intelligens, erfarenhet, lefnadstrött skepsis, raffinerade egenheter. Man

förstår lätt, att han blef en mäterlig Relling i *Vildanden*, emedan han omdanade sin verldsmannamisstro till den Ibsenska bitterheten öfver Gregers Werles fraser och till den intelligentes medlidande med Hjalmar Ekdals ömklighet. Hr Fredrikson eger den konstnärliga uppfattning af nyanserna, som Gregers Werle kastar öfver ända med sitt obevekliga teologiska kraf. Hr Fredrikson representerar med lätthet det sunda förnuftet, icke just de stora vyerna, allra minst den genialiska lidelsen.

Från roller, der menniskoframställningen skall röra sig på detta slags områden, håller han sig fjerran; man förstår att han icke spelar Victor Hugo'ska hjeltar. Likväl må man ej tro, att han ej går ut med den erotiska passionen. Naturligtvis var han förträfflig i *En parisares* titelroll, i det alla hans skådespelaregenskaper kommo honom till godo i denne något tillgjordt ädle verldsman, men allra bäst lyckades honom sista aktens scen med Géneviève, der plötsligt kärleken till den unga flickan bryter igenom fadersvärdigheten. Här spelade hr Fredrikson med en hänförande lidelse, visade sig ungdomligt betagen och glödande.

Dramatiska teatern uppförde i september månad *Ett löfte* af Ernst Lundqvist, skrifvet i ett stilfullt språk med fina och sjäfulla repliker. Här var hr Fredrikson den kloke läkaren och hvarje ord från hans läppar blef klart som kristall och rikt på känsla. Läkaren tillbads af två kvinnor, en ingénue, som fru Hartman gaf frisket och färg, och en trettioårig dam, som spelades alldeles ypperligt af fru *Fahlman*. Denna konstnärinna hade redan i *En kopp thé* visat förmåga att i en konversation vara en värdig vis à vis till hr Fredrikson. Men denna pjes är så oändligt fadd och hålles på repertoaren blott därför att den gamle komikern hr Hedin deri figurerar så obeskrifligt löjligt som en gammal pratmakare i farsgenren. Fru Fahlmans talang kom till sin fulla rätt på svensk botten; hon framställde utan spår af affektation och med samtalets fina nyanser den mogna kvinnans skarpa förstånd och svikna illusioner.

I de fyra pjeserna uppträdde äfven teaterns komiska krafter, den intelligenta och begåfvade fröken Åhlander, som spelar äldre damroller; hr Bäckström, hvars apparition påminner om Thiron från Théâtre-Français och som i besittning af liknande älskvärdt temperament verkar med en lugn komiks stilla medel. Slutligen hr Personne, teaterns bonvi-

vant och af en dess dugligaste skådespelare. Han är lång och ståtlig enligt svenska skaldernas skick, ty när man ser honom, hr Fredrikson, hr Hillberg, hr Palme, den nye lyriske älskaren hr Skånberg, hr Svennberg, så får man ett starkt intryck af att rasen närmar sig mera gardistlängden, än den danska. Hr Personne, som spelar Duval i *Duvals skilsmessa*, eger den blandning af elegans och komik, hvarmed bonvivanten kan våga kasta ett skimmer öfver sig sjelf. Han är alldeles förträfflig som den rutinerade förföraren i *En räddande engel* och visade en klassisk djerfhets och uppsluppenhet som den muntre betjenten i Shakespeares *Arbigga*.

Två af teaterns främsta konstnärer uppträdde icke denna lustspelsafton. Den ene var hr *Hillberg*, scenens tragiska kraft, kanske den skådespelare i Norden, som har största förutsättningen för att uppbära moderna tragiska roller. Han var enligt författarens och andra sakkunniges mening en förträfflig Gert bokpräntare i *Mäster Olof*, en demonisk Jacques i *Gilletts hemlighet*, men pjeserna äro försvunna och hr Hillberg får nöja sig med den ädle äkta mannen i *Goleotto*. Hans mask karaktäriserar förträffligt spanjoren och han spelar med en utomordentlig energi och intelligens; blott i sista aktens melodramatiska uppträde, der skådespelaren skall framställa den döendes feberyrsel, har man svårt att uppfatta orden, därför att hr Hillberg gifver efter för en alltför naturalistisk sträfvan till trohet mot verkligheten. Emellertid ser man lätt här och i *Arbiggan* hvilka egenskaper hr Hillberg kan framställa: yttre kraft och inre sönderslitenhet, eller om man inte vill använda detta gammaldags ord, inre oro. Hvad all världen vet om hr Hillbergs lif tyder på en orolig ande, som kastar sig in i många olikartade förhållanden. (Hr Hillberg var till och med för några år sedan tidningsutgifvare) och som kan förlita sig på en betydande fysisk kraft. Men på denne ensam kan han inte grunda sin skådespelarkonst. Man märker det när han framställer Petruccio i *Arbiggan*. Petruccio är en ganska rå landtjunkare, som för pengarnas skull gifter sig med den arg-sinta Katarina och som använder ytterst låga medel för att betvinga hennes bångstyriga sinne. Det är så nära kroppslig åga som möjligt. Rollen bör göras sympatisk — åtminstone i våra dagar — genom en lösslapphet, som kastar alla skrankor hin i våld, och för öfrigt äro också de upptåg Petruccio anställer af ganska clownartad karaktär. Men

hr Hillberg, som i sällsynt grad så att säga kan krypa in i vederbörandens skinn (han maskerar sig alltid med en framstående förställningsförmåga), kan icke i samma grad tillägna sig Petruchios sinne: han har lof att vara stursk och stark, men har får ej visa lidelse, och man förnimmer ett inre uppror hos herr Hillbergs Petruchio, hvilket icke passar till Shakespeare's. Emellertid har figuren en sådan prestance som ingen annan skådespelare i Skandinavien. Oeh när man har sett hr Hillberg här, sett honom som en mästare visa oron och osäkerheten hos äkta mannen i *Galeotto* och hört hans djupa stämma skildra samvetsqvalen hos löftesbrytaren i Lundqvists pjes, då tänker man med förtrytelse på, att icke denne man kan bygga sin konst på de Strindbergska gestalterna från Gert till »Fadren» och på den literatur, som kunde växa upp i de Strindbergska fårorna. Det kan äfven nämnas, att hans Bark i *Sanna kvinnor* var konst af första rangen.

Emot honom spelar i *Galeotto* fru Bäckström, teaterns yppersta qvinliga kraft i det allvarliga dramat efter fru Fåhræus' afgång. Det är en helt ung, spensligt bygd dam, hvilken ser ut som idel nerv och intelligens. Hon förde sig med fin säkerhet i en verldsdams väsen och höll sin diktion i en naturlig och själfull form. Nervösa skälfningar lyckades henne förträffligt både här och i *Ett löfte*, och man hade beständigt intrycket af en fin konstnärnatur med förmåga af verklig utveckling.

III.

Härmed är efter några teateraftnar Dramatiska teaterns personal skizzerad, förträffligt egnad för det borgerliga dramat och lustspelet och upptagande enstaka krafter, som kunna användas i tragedien. Denna personal samverkar på ett långt intensivare sätt än hvad samspelet vanligen formar sig på vår Kungliga teater, der de enskilda framstående krafterna skilja sig från ensemblen och draga allas blickar till sig. I Stockholm förenas de spelande i ett gemensamt arbete, der det visserligen icke alltid presteras så lysande saker, t. ex. inom det komiska facket, som vi kunna njuta i hr Olof Poulsens bästa konst, men hvarest till ersättning tonen är naturligare, mindre konstlad. Konversationsstyckena ha verkat på svensk scenisk konst och tvinga be-

ständigt skådespelarne in på det lättflytande samtalston, naturligt uppstående nyanser.

Denna personal skulle lätt kunna fortplanta en god dramatisk litteratur, om det finnes mottaglighet för en sådan.

Vid sidan af Dramatiska teatern arbetar Svenska teatern med icke synnerligen olikartad repertoar, men utan den stora autoriteten och utan så godt samspel, fastän enstaka krafter äro förträffliga. Här finnas en utmärkt komiker hr Holmqvist, en begåfvad karaktärsskådespelare hr Olsson, en mycket talangfull skådespelerska fröken Lundqvist och ännu flera. Svenska teatern med sin energiske direktör hr Hjertstedt, understödd af hr Ludv. Josephsons utmärkta förmåga, är stundom inne på den enda rätta vägen: att spela de saker som Dramatiska teatern icke dristar sig till, därför att denna ännu bär prägel af »kunglig»; men samtidigt måste Svenska teatern spela sådana usla tyska och danska farser, som af alla teaterdirektioner betraktas såsom lämpliga för kassan.

Stockholm eger ännu åtskilliga mindre teatrar; när Anna Petterson uppträder (för tillfället blott någon gång såsom gäst) då kommer det glans öfver operetten genom hennes skönhet och talang. Obegripligt att icke Kasino eller Dagmar-teatern i sina välmaktsdagar gjorde sig försäkrade om fröken Pettersons friska stämna och glada spel.

Men långt mera obegripligt är det dock, att vi icke snart kunna få ett skandinaviskt utbyte i gång mellan de tre nordiska hufvudstäderna, så att ingen sommar ginge då icke antingen svenska eller norska trupper gästade Danmark, och omvänt danska drogo till Kristiania eller Stockholm. Det borde inrättas som en oupphörlig rundresa, och hufvudteatrarne gratis stå öppna för de främmande gästerna. Nyligen uppträdde hr Björn Björnson i Köpenhamn som gäst, då var det öfver 20 år sedan vår kungliga teater hade tillåtit någon norsk inverka på dansk publik. Men den ena främmande fågeln gör icke till fyllest, fastän det är orimligt att detta slags gästuppträdande icke oftare eger rum. Hvarför engagerar icke Dagmar-teatern t. ex. så framstående norska skådespelerskor som fröken Constance Bruun eller fru Heiberg till en rad föreställningar — denna scen saknar ju krafter till moderna qvinnoroller. Och hvarför engageras icke en tourné, hvarvid Kristiania teaterpersonal besökte Köpenhamn med en rad norska skådespel? Kungliga teatern skulle

utan tvifvel stå de främmande öppen; alla skulle ju skörda nytta af ett sådant besök.

Och sak samma gäller svenska teatrarne. För några år sedan gästade Operan oss under ledning af hr Nordqvist, som är en otroligt mäktig herre, samlande orkesterns ackompanjement, solisternas praktnummer och körens föredrag, alltsamman i sin taktpinnes små säkra rörelser. Han sitter som en konung midt i sin orkester, vakande öfver scenen såväl som öfver sina musici, och man kan lära af honom, att kapellmästaren bör vara mer än orkesterdirigent. När skal den svenska operan visa oss några mönsterföreställningar af sådana moderna operor, som vi icke kunna utföra? Och vidare, hvarför rustar sig icke direktör Fredrikson till ett modernt härnadståg och presenterar för Köpenhamn en rad svenska skådespel, spelade på svenska. En säsongens arbete borde samlas i ett halft tjog mönsterföreställningar, ty efter denna plan skulle hvart land blott gifva grannlanden det bästa och egendomligaste i sin främsta scens konst.

Fru Hennings har varit i Stockholm, hr Zangenberg i Bergen, hr Björnson i Köpenhamn — det var blott bud, som gingo från stad till stad. Men om de tre nordiska hufvudstäderna i teaterförhållanden kunde verka med endrägt, så skulle ett sådant samarbete här liksom på andra områden befrukta sinnena och utvidga de trånga ideella förhållanden, som små lands inskränkta vyer helt naturligt medföra. Genom sammanslutningen skulle alla känna sig större och starkare.

Till munlåsens historia.

Ett uppdykande åpropos.

I en tid då tankefrihet och yttranderätt i vidsträcktaste omfång debatteras torde det icke sakna intresse att inhemta några hittills okända detaljer angående behandlingssättet af en bland banérförarne för de liberala idéernas främjande inom vårt land, politikern-skildraren af Karl Johans tidehvarf, som i sådan saillant och målande färgton brukade tillhandahålla allmänheten sina iakttagelser. Skärskåda dagens händelser, porträtterna och mästra konseljens ledamöter, hålla skarp utkik på ställningar och förhållanden inom det offentliga lifvet i en periodisk tidskrift under samma rubrik; alla dessa särskilda intryck resumerade och affattade i en smula impertinent brefform hvarom man på samhällets höjder med skäl kunde hafva tyckt: det *inga* bref hade *för dem* varit *goda* bref. Men korrespondenten var af motsatt tanke, han kunde icke underlåta, att på sitt något ironiska sätt göra anmärkning vid en utnämning, som i och för sig *orättvis såsom varande en prejudice**, ytterligare vore för konseljen graverande då denna mesure skedde på en *söndag* och kunde sålunda på köpet anses för ett sabbatsbrott. Gaf en halft om halft oskyldig vink om det han genom skriften hade sig bekant tillåtelsen, att få på söndagen draga oxen

* Förfördelandet bestod i en befordran, hvarigenom kaptenen vid Svea garde, majoren i armén, M. G. Anckarsvärd (broder till Carl Henrik Anckarsvärd) förbigåtts af en yngre kamrat, hofmarskalken hos kronprinsen, sedermera Oskar I, kaptenen vid samma regemente och majoren i armén friherre I. C. Flemming, som utnämndes till major med »tjenstebrefs».

ur brunnen, men — tillägger med det honom aldrig bri-
 stande eleganta maneret — att han förestälde sig det be-
 fordringar och hofvets dignitärer tillhörde en helt annan
 kategori. Det var just i denna punkt vår hjelte stakade
 sig, dock icke värre än hans vedersakare. Att i ett fritt
 språk hafva klandrat de maktegandes åtgärder, deras miss-
 grepp, deras orättvisor var under den förstes af huset Berna-
 dotte regim himmelsskriande och synonymt med majestäts-
 brott. Slik förbrytelse togs också till förevändning, att söka
 näpna och oskadliggöra ofvan nämnde politiker, hvilken bar
 det inom publiciteten famösa namnet *Crusenstolpe*. För
 sådant ändamål arrangerades också åtal mot utgifvaren till
 andra brevet af skriften: »Ställningar och Förhållanden»,
 deri infutit den menlösa oxdriften, detta gyckel åter användt
 såsom skylt för att i samma slag söka dräpa författaren till:
 »Skildringar ur det inre af dagens historia.» Under pågå-
 ende ransakning förpassades den åtalade i stadshushäktet, der
 han under loppet af sex veckor hölls i fängsligt förvar, för
 att efter doms slutliga fällande afföras till Waxholms fäst-
 ning den 20 juli 1838, då vederbörande hoppades genom
 allehanda tillmöteskommande förföljelser och en treårig be-
 sinningstid derstädes sätta lås för skribentens oroväckande
 skildringar och brefskrifning.

Emottagandet å fästningsklippan var i alla afseenden
 lämpadt derefter, ty i samma stund statsfången satte foten
 på densamma, anlände en generalstabs-officer, såsom kurir,
 med *hemlig* och *muntlig* befallning om ett behandlingssätt,
 beräknadt att i yttersta måtto försvåra och skymfa fången;
 men *icke endast* fången, utan jemväl hans hustru, som *fri-
 villigt* delade hans öde, och hvilken tillsades, att hon ej en
 sekund, ej en alnsbredd fick aflägsna sig från sin man, och
 att begge skulle oafbrutet beledsagas af en beväpnad soldat,
 på samma sätt som arbetsfångarne och korrektionisterna.
 I anledning af nämnde chikan förklarade enstämmigt stats-
 fången och hans hustru, redan dagen efter deras ankomst,
 att de, utan användande af yttre våld, ej satte sin fot utom
 de dem anordnade rum, så länge den obehöriga, ovanliga
 och förödmjukande behandlingen fortfore. Detta föranlät
 kommandanten, hvars personliga humana bemötande gjorde
 ett starkt afbrott mot de hemliga, men muntliga instruktio-
 nerna att hos generaladjutanten för armén begära förändrade
 förhållningsorder.

Liksom hafvet emellanåt i upprördt tillstånd uppkastar på strandbrädden koraller och snäckor, framhäfva understundom tidens rastlöst arbetande undervågor minnen och hågkomster, dem man trott för alltid varit begrafna i dess omätliga djup.

Denna reflexion har runnit oss i sinnet i anledning af att redaktionen af »Dagens Krönika» erhållit till förfogande just det *kungliga* svaret på de här ofvan begärda förhållningsorderna. Ett aktstycke af stor betydelse då detta icke blott suppleerar fångens eget utlåtande i saken, hvarom står att läsa i arbetet: »Vidräkning och reform, betraktelser i fängelset af en svensk statsfånge» 1839, ur hvilken skrift vi hemtat uppgifterna angående hans behandlings-sätt, utan detta dokument jemväl efter mer än femtio års förlopp utgör ett jubileum öfver hurusom dylika abderitiska åtgärder mot publicitetens stridsmän *numera* höra till de öfvervunna ståndpunkterna. Dokumentet väl värdt att in-rangeras bland kuriositeter i sitt slag har följande lydelse:

CARL JOHAN etc.

Vår synnerliga ynnest etc. Vi hafva i Näder låtit Oss föredragas Eder, denna dag afåtna und. Skrifvelse, hvaruti I förmälen att sedan Kommendanten å Vaxholms fästning, Öfversten och Riddaren af Vår Svärds-Orden J. Panchéon, erhållit Vår Nådiga befallning, att Assessoren Crusenstolpe, under den tid han å nämde fästning komme att vistas, icke finge emottaga besök, eller på annat sätt kommunicera med främmande personer, hade Kommendanten ansett enda utvägen till uppfyllande af den honom sålunda gifna föreskrift vara, att ställa en post vid ingången till de rum, bemålde Assessor bebodde, med instruktion till posten att åtfölja Assessoren, då han begäfve sig ut på fästningen; men att emedlertid, och då Assessoren Crusenstolpe gifvit Kommendanten sitt hedersord, att ej afsända eller emottaga något bref eller någon handling, utan att densamma förut blifvit Kommendanten kommunicerad, hade bemålde Kom-mendant af detta skäl, uti till Eder, såsom General Adjutant för Arméen, aflåten Embets-Skrifvelse af den 25 i denna månad hemställt, huruvida icke denna strängare åtgärd i och för bevakningen finge upphöra, samt förenämnde post indragas; hvilken hemställan Kommendanten trott sig så mycket hellre böra göra, som han af den anledning, att Assessoren Crusenstolpe sedan

sin ankomst till fästningen, med undantag af första dagen, icke lemnat sitt rum, förmodade att Crusenstolpe, i händelse ingen lindring uti dess bevakning beviljades, föresatt sig att icke gå ut, hvilket åter, enligt Kommendantens förmenande, förr eller sednare nödvändigt måste ådraga Crusenstolpe en allvarsam sjukdom; i anledning hvaraf I, som ansett denna fråga icke kunna i Kommandoväg afgöras, funnit Eder böra i underdånighet understålla densamma Vår Nådiga pröfning och afgörande. Detta hafve Wij i Nådigt öfvervägande tagit; Och som ej mindre uti Instruktionen den 1 October 1803, Kongl. Brevet den 12 Februari 1808 och Kongl. Instruktionen för Fång-Styrelsen den 7 Mars 1835, än äfven särskildt för Kommendanten, uti Arméens tjänstgörings reglemente 2 delen 1 art. 16 § stadganden äro gifna i afseende på bevakningen af fångar å Kronohäkten och fästningar; alltså och med hänsigt dertill, att lugnet inom Hufvudstaden numera blifvit återställt, så att några särskilda föreskrifter i förevarande fall icke synas vara af nöden; hafve Wij velat i Näder förklara, att, af nämde skäl, den af Kommandanten nu gjorda hemställan icke kan till något Vårt omedelbara beslut föränleda, utan eger Kommendanten att ställa sig ofvanberörde Instruktioner, Kongl. Bref och Reglemente till efterrättelse; hvarom Wij härmedelst vele Eder till vederbörandes förståndigande, underrätta; Och Wij befalla Eder Gud Allmäktig synnerligen Nädelligen.

Stockholms Slott den 27 Juli 1838.

CARL JOHAN.

C. M. Schönmeyr.

Till Hans Excellens Herr Grefven och General Adjutanten för Arméen, angående Assessoren Crusenstolpes bevakning.

Likheten med Original Conceptet betygar

*E. C. Ljungstedt.**

Här erkännes således, kommenterar statsfången sjelf i sin »Vidräkning», att »särskilda föreskrifter» *förut* voro

* Ofvanstående egendomliga dokument har blifvit åt »Dagens Krönika» 1889 öfverlemnadt af en högre embetsman.

gifna, *stridande mot de åberopade författningarna*, hvilka regeringen tillät, att *sedermåra* åtlyda, och det blott af *det skäl*, att lugnet i hufvudstaden numera blifvit återställt. Märk, att de sålunda misshandlade fångarne ej ens varit misstänkta, ännu mindre tilltalade eller dömda för råd och dåd till lugnets störande. Märk, att det är genom Justitie-expeditionen, man erkänner, att *innan* verkställighet följde å denna resolution, de arma fångarna voro ställda *utom* lagen och *extrajudiciellt* behandlade: allt snörrätt stridande mot 16 § regeringsformen, der det heter: »Konungen bör rätt och sanning styrka och befordra, vrångvisa och orätt hindra och förbjuda, ingen förderfva eller förderfva låta», m. m. Märk tillika, att resolutionen, som medger åtnjutande *dädan-efter* af författningarnas stadganden, är daterad 27 Juli, men blef icke å fästningen känd och följaktligen icke verkställd innan den 17 Augusti på aftonen. Af Crusenstolpes här angifna förklaringar framgår det hvarken fängelseluft eller tvångsmedel förmått förslöa hans kännedom om såväl grundlagens som allmänna lagens paragrafer sedan den tid han sjelf utöfvat domarekallet. Han begagnar också tillfället att härutinnan gifva *sina* motståndare en väl behöflig lektion för bedrägligt förfarande, värdigt motstycke till den korrumperade rättskipningsdomstol, hvilken låtit muta deras ledamöter till att af en skämtsam beskyllning mot »konseljen» för ett »brott», som Missgerningsbalken belägger med tre riksdaler sexton skilling banko böter, *vrída* hela denna affär till en *förbrytelse* mot *majestätet*. Ett penningebelopp för den anklagade att anse för en bagatell, men för hans *vedersakare* af vida högre taxeringsvärde än som kunde belöpa sig på *deras lagkunskap*.

Det var tvänne dagar efter det den kungl. resolutionen trädt i verkställighet, således efter nära en månads tid, C. tilläts lemna sin kammararrest och utan att en betäckning följde honom i hämlarna få andas frisk luft samt taga fästningsresidenset i betraktande. Gentleman äfven i bojer glömmmer han icke att denna dag som för honom har dubbel betydelse äfven är en högtid för en af hans förnämligare antagonister. Ja! Crusenstolpe drifver artigheten ända derhän, att derom underrätta denne i det första bref han utsänder från fästningen, eljest det fjerde i ordningen af »Ställn. och Förhåll.» , med den något ovanliga öfverskriften »*Excellentissime!*» hvarunder förstås: Excell. Grefve Magnus Brahe. Vi skola icke af-

handla *början* af detta märkvärdiga bref, hvartill tid och utrymme nekas oss, endast anföra det, som särskildt står i sammanhang med här ofvan antydda dubbla högtidsminne.

»Det är i dag den 19 Augusti — *Er* namnsdag och min —», skrifver författaren-fången, »också dricker jag *Er* skål i det fängelse, der i kraft af *Edra* instruktioner, jag hålles afstängd från den yttre verlden på ett sätt, som ännu ingen fånge i *min* belägenhet varit före mig.»

Man kan icke precis tycka, att denna skrifvelse är synonym med ett kärleksbref, ehuru väl detsamma lågar af reminiscencer från den tid, när den *nu* förföljde, *då* en ung man med lysande carrière i perspektiv öppnadt af den mäktige gunstlingens allerhögste herrskare, i kraft af kapacitet, vyer och beherrskande situationer uträttade för begge viktiga tjänster, dock med i *främsta* rummet *vidmakthållande af fosterländska intressen*. Det är händelserna i osminkad form författaren häri uppdagar, det är små finter, »skålmstycken», krumsprång, konstmessiga grepp han framställer i ljuset. Det skär i öronen på ett obehagligt sätt, men det är dock och förblir *sanningens* språk, ty allt hvad Crusenstolpe här exponerar har han sjelf erfårit och skådat på mycket nära håll. Derigenom uppstå intressanta interiörer hämtade från fångens egen gunstlingsperiod, ty lifvets Maj har ju en gång blommat för alla om också kort, så äfven här. Det är af samma orsak man vidare får veta huru förtroligt den förre en gång suttit vid hjeltekonungens sida och af vältalighetens kaskader njutit läskedrycken som serverats honom i gyllene bägare. Men hvad såg han väl i botten sedan berusningen gått öfver? Ty Crusenstolpe var både sangviniker och entusiast, såg han väl der samma förebild hans lifliga fantasi skapat honom? Nej, han såg en annan — han såg lugnt och klart den utomordentlige mannen *sådan* denne borde betraktas, stor i förtjänster likasom proportionsvis i fel. Det blef på sålunda kritiskt-psykologiskt analyserande studier författaren grundade sina skildringar, och vidare satte i ett bildergalleri, det han under fångenskapen hade god tid att ordna, och som under tidernas lopp utgått i bokmarknaden, hvaraf ännu i den närvarande förlöper en oafbruten serie i ny subskription. Dessa teckningar af regenter och personer inom offentlighetens terräng dem författaren benämnde »tidsbilder» började med »*Moria-*

nen», hvartill manuskriptet insmuggladt i en liten hans hustru tillhörig resenecessaire undanhölls bevakningen samt befordrades vidare af henne till Stockholm. Hon som var att förlikna vid hans goda genius, den slingrande murgrönan, den strålande ledstjernen i fångens dystra cell . . . Vid ankomsten till hufvudstaden emottogs fångens maka derstädes af båda deras oförliknelige vän den framstående publicisten Theodor Sandström, hvilken genast omhändertog manuskriptet, ombesörjde korrekturläsning och tryckning, hvarefter första delen af verket utkom 1840 från L. J. Hjertas officin. Ofvan stående episoder från Crusenstolpes lif tillhöra visserligen en redan gammal historia och ändock ständigt ny — *ny* för hvarje slägte, som pröfvar på huru *tacksamhet* är en sällsynt ädelsten, men sällsyntast påträffas den bland *kunslighetens pretiosa*.

Cereus.

Om trolldom och vidskepelse i modern form.

Om trolldom och vidskepelse handlade ett kapitel i 1734 års lag, missgerningsbalken, hvilket icke var att skämta med. Deri stadgades bland annat, att om någon genom trolldom förgjorde annan, »då skall man steglas och kona halshuggas och i båle brännas».

Men så kom upplysningstidehvarvet. Det är illa berömt i nutidens Sverige, såsom det der dref gäckeri med både stat och kyrka och dogmer samt därför att det saknade blick för utvecklingens nödvändiga kontinuitet. I följd af detta lättsinne och denna beklagliga brist på historisk blick betraktade det icke heller trolldomen med den respekt, som borde tillkomma denna ärevördiga historiska institution. Det insåg icke, att den borde noggrant och opartiskt undersökas och så småningom reformeras, i fall den i en eller annan punkt icke längre motsvarade tidens kraf. I stället behandlades trolldomen med hån. Utan hänsyn till andras religiösa känslor drefvo Voltairianerna ett så ursinnigt gäckeri med denna del af folkets tro och lära, att den stackars gamla trolldomen tog döden deraf. Det fans inget troende hof, ingen väldig justitieminister till dess skydd och den begrofs i stillhet utan parentation för 110 år sedan.

Men man trotsar icke ostraffadt den lugna utvecklingens eviga lagar. De som hånade äro döde och ställde i skamvrån men trolldomen har uppstått ifrån det döda. Dess adepter kalla sig icke längre trollkarlar och hexor utan spiritister och teosofor och äfven teorien är något ändrad efter

tidens kraf. Men trots den nya kapprocken känns dock den gamla syndaren lätt igen.

I äldre tider var det som bekant ingen mindre än Belzebub, H. M. Konungen i Helvetet, som var trollkarlarnes huld och skydd och hvarje soldat i hela den här af mäktiga andar, hvaröfver de i hemliga konster invigde kunde föfoga, stod i närmare eller fjärmare beröring och lydnadsförhållande till denne gudars och människors fiende. Genom aftal med honom kunde man skaffa sig en öfvernaturlig makt, frigöra sig från naturlagarnes tvång och ernå kunskap om många för vanliga dödliga förborgade ting.

Våra dagars teosofier sträfva efter och påstå sig vinna just samma förmåga, som Lucifer i forna tider meddelade sina trogna, men då de frigöra sin från naturlagarna kunna de icke åberopa denne mäktige potentats hjälp. De befinna sig i ungefär samma ställning som de monarkiska partierna i Frankrike: de hafva kvar sina gamla principer, men de ega icke längre någon antaglig person att uppbara dem. Hin onde hade visserligen sina stora förtjenster: han var på det hela taget ganska facil att ha med att göra, sörjde väl för sina tjenares nöjen och fordrade i betalning för all sin hjälpsamhet endast deras själ efter döden, hvilket i sjelfva verket i de flesta fall var en ganska anspråkslös ersättning för allt hvad han gaf i utbyte. Men, ty värr, hans prestige i våra dagar är betänkligt sjunken och, det kan ej nekas, förbindelsen med honom hade alltid något komprometterande.

Man kan emellertid omöjligen göra några affärer i trolldom utan åberopande af mystiska förbindelser. Spiritisterna utföra sina hocus pocus med tillhjälp af afidnas andar; teosoferna, hvilka söka utbilda de förres jemförelsevis tarfliga underverk till grundval för en ny religion, ega dessutom tillgång till nissar och troll af hvarjehanda slag.

Sin kännedom om och sin förmåga att befalla öfver dessa mystiska makter hafva de fått af ett heligt brödraskap, lefvande hufvudsakligen i Tibet men »äfvén annorstädes», hvilket medlemmar ega kunskap om naturens dolda verksamhet och de orsaker, hvilka frambringa fenomenen inom den fysiska världen. Dessa herrar hafva åtskilliga företrädaren framför hin onde. De äro för menskligheten i öfrigt ännu mera obekanta än han: ingenting hindrar således att tillskrifva dem hvilka mäktiga egenskaper som helst, deri-

bland äfven de goda egenskaper, på hvilka Mefistofeles aldrig gjort anspråk. Sällskapet är således fullt honett och hvad angår tviflan på dess existens, så är det i alla fall ej sämre stäldt än med hin onde. Genom mycket enkla medel kan man också göra förklarligt, hvarför endast de invigde få lära känna någon af desse halfgudar — det är nemligen den rang de i sjelfva verket intaga.

Det är emellertid, enligt hvad teosoferna sjelfva förklara, den grundväsentliga skillnad mellan deras trolldom och äldre tidens, att teosofernas icke grundas på öfvernaturliga förhållanden. Naturen omfattar, säga de, allt som är, att tala om något öfvernaturligt är en orimlighet. När man förr i världen skaffade sig vin genom att borra hål i bordskant, var det öfvernaturligt, när en teosof gör samma konst, beror det på att han känner naturens dolda hemligheter: det är skillnaden.

Att förena dessa påståenden: att vara oberoende af naturens lagar och dock endast använda dessa lagar, det är onekligen ett trolleri, men det finner sin förklaring i en makt som är större och mäktigare än alla teosofernas heliga brödraskap: den menckliga dumheten.

* * *

Det är nu 42 år sedan spiritismen upptäcktes. Det är i andarnas historia en tilldragelse af samma betydelse som Galvanis upptäckt i grodornas. Förut hade de ostörda af spekulationer och experimenter njutit sin lugna tillvaro. Dädanefter blef det deras lott att på order af kringresande seancegifvare eller klåfingriga troende städe stå tillreds med att knacka i väggar och bord, utföra musik, flytta stolar o. s. v. Det har sagts att, om grodorna hålla sig med någon morallära, är Galvani enligt denna dömd till ett evigt pinorum, och om andarna hålla sig med en sådan, kan man vara säker, att de icke mindre hårdt döma systrarna Fox, de spekulativa amerikanskor, som först satte spiritistiska seancer i scen — så vida icke en förmildrande omständighet ligger deri, att de båda damerna vid mognare ålder förklarar, att den rörelse de satt i gång var bedrägeri och humbug från början till slut, hvarmed några andar aldrig haft det minsta att göra.

Damerna Fox hafva som nämndt grundlagt spiritismen och hafva på den gjort goda affärer och fått stort rykte — först såsom medier, på hvilkas kallelse andarna uppenbarade sig, sedan såsom afslöjare af egna och andras konster — men de ha vida öfverträffats af sina efterföljare. Den berömdaste af dem alla är Henry Slade. En liten historie om denne äfven för Sveriges spiritister personligen bekanta undergörarens metod berättas af en bland hans äfven berömda lärjungar Truesdell och vi skola efter ett nyss utkommet arbete* meddela något deraf.

En dag, berättar Truesdell, dref mig min nyfikenhet att besöka det mest berömda spiritistiska mediet i Newyork, den bekante doktor Henry Slade. Jag var i hög grad ifrigg att lära känna denna så utomordentligt begäfvade man, på hvilkens kallelse andarne kommo från andra sidan grafven för att skrifva sina namn eller några andra ord på hans griffeltafla. . . .

Doktor Slades betjent mottog mig. Han frågade efter mitt namn och ändamålet med mitt besök. Derefter bad han mig vänta ett ögonblick.

Strax derpå inträdde det berömda mediet och helsade mig vänligt. Han förklarade sig genast beredd att sätta mig i förbindelse med den andra världens innevänare. Vi satte oss midt emot hvarandra vid ett gaumaldags bord och bildade med händerna den vanliga magnetiska kedjan. Knapast hade vi gjort detta, så började en stol vid tredje sidan af bordet att röra på sig, synbarligen alldeles af sig sjelf. Doktor Slade såg ganska förskräckt ut. Hans hand darade i min. »Ogynsamma andar äro i rörelse», sade han sakta. »Jag ber er — för all del, släpp mig icke ett enda ögonblick! De onda andarne skulle kunna göra oss illa!»

Jag lydde och satt alldeles stilla. Plötsligen kände jag hur det slet i min rock. I nästa sekund rörde något vid mitt knä. »Det är en materialiserad andehand», viskade doktor Slade. Det var för mörkt att tydligt urskilja föremålet. Att det icke var någon hand tyckte jag mig emellertid kunna se. För att taga reda på saken gjorde jag mig nu med ett ryck fri från min vis-à-vis och rusade upp, liksom betagen af stor förskräckelse. Min häftiga, oväntade

* Nutidens andeverld, spiritistiska studier, skildringar och afslöjanden af Olof R.—n. Stockholm 1889.

rörelse satte mig i stånd att se, att doktorn skyndsamt drog undan sin venstra fot från mitt knä och hastigt sköt in den i toffeln.

Jag förrådde på intet sätt denna min intressanta upptäckt. . . .

Några månader senare kom jag åter till Newyork. Naturligtvis underlät jag icke att besöka doktor Slade. Jag blef visad in i samma rum och samma betjent mottog mig. Han frågade efter mitt namn och ärende, och då jag under tiden låtit mitt skägg växa, igenkände han mig synbarligen icke. Jag sade honom, att jag kommit fjärran ifrån för att erhålla en inblick i andeverlden. Jag ville så länge behålla mitt namn för mig själf. Kanske hade andarne lust att omtala det. Betjenten bockade sig och hjälpte mig af med min öfverrock och hatt. I hatten fans intet namn. I en ficka i rocken låg ett bref. Om någon, som icke kände mig, läste detta, måste han komma till den oriktiga öfvertygelsen, att jag hette Samuel Johnson, vore etablerad i Rom såsom köpman och nyligen förlorat en syster, som burit namnet Mary. Sedan den unge mannen lemnat rummet med mina kläder, började jag i all hast att genomsöka rummet.

Mina bemödanden blefvo icke obelönade. Efter ett kort sökande upptäckte jag under skänken på gofvet en vanlig skiffertafla. Jag drog fram den från dess gömställe och läste följande som stod skrifvet derpå:

»Huru lyckliga äro vi icke att få helsa dig på denna invigda plats! På detta ställe är du omgifven af öfverjordiska vänner. De skulle gerna vilja tala till dig. Men ännu är det dem förnekadt. Innan de kunna uppenbara sig för dig, måste du lära känna de lagar, på hvilka deras framträdande beror. Besök detta hus så ofta du kan! Då skola dina aflidna vänner visa sig för dig och tala med dig liksom under sin jordiska lefnad. Alice».

Ha, ha! tänkte jag. Detta är en grop för omisstänk-samma menniskor. Men så utan vidare vill jag icke låta fånga mig i nätet. Och utan att tänka närmare på hvad jag gjorde, skref jag med fast hand under Alices rader följande ord:

»Henry, knoga på bara! Han låter säkert lura sig.
Alcinda».

Slade var enkling. Hans afidna fru hade hetat så, det visste jag. Slumpen gynnade mig således. Hastigt sköt jag åter in taflan på dess förra gömställe och satte mig vid fönstret, liksom ingenting tilldragit sig. Strax der- efter trädde det berömda mediet in i rummet. Äfven han kände icke igen mig... Sedan hemtade han från rummet bredvid en griffeltafla, som hade alldeles samma form och var alldeles lika stor, som den under skänken liggande taflan. Han sköt den på vanligt sätt under bordet. Knapt hade ljudet från griffeln förstummats, förrän han med otve tydlig stolthet höll fram taflan mot mig och läste: Käre broder, var helsad från din syster Mary Johnson.

Då jag nu förklarade, att jag aldrig haft någon syster med det namnet log han tvunget men bibehöll sin kallblodighet. — Derpå började vi på nytt. Fluidet var denna gång så starkt och andarna så upprörda, att vi endast med stor möda kunde fasthålla taflan under bordet. Plötsligt rycktes den med omotståndlig makt ur våra händer. Doktorn böjde sig ner för att taga upp den. Men en af de osynliga andarne ryckte den ifrån honom och sköt i stället fram den under skänken liggande taflan utan att han tycktes lägga märke till utbytet. Då oväsendet under bordet blef allt starkare, tog han fram taflan och lade den med den oskrifna sidan uppåt midt på bordet på några griffelbitar. Genast derpå började bordet häftigt dansa och strax derpå började en andehand skriva. Vi sågo den visserligen icke, men vi hörde ganska tydligt huru strecken öfver t'na och prickarna på i'na ditsattes... Så snart den osynliga handen slutat att skriva, framtog doktorn taflan med ett belåtet leende.

Men då han fann två meddelanden från andeverlden i stället för ett bleknade han...

Det är emellertid icke meningen att uppbygga med en redogörelse för spiritismens taskspelarekonster. De äro allt för bekanta, då äfven vårt land ofta haft besök af dessa kringresande andebesvärjare som mot hederlig betalning både offentligt och enskildt låta de stackars andarna uppträda och arbeta. Dertill kommer att spiritismen numera har öfverskridit sin zenit, den har sjunkit ned till en tro för svagare intelligenser och sensationslystna fruntimmer af det slag, för hvilket den gamla religionens mysterier icke

längre äro pikanta nog men frälsningsarméens vanvettiga tjut icke tillräckligt »fint».

Vi skola i stället öfvergå till teosofien, hvilken visserligen i sjelfva verket ingenting annat är än samma vidskepelse, som lånat en ny mantel att svepa sig i, men som på grund af sina stora anspråk, sin lifliga propaganda * och sin nyhet spelar en ny roll om icke precis i vår tids andliga rörelser — dertill är den dock för enfaldig — så bland vår tids andliga sjukdomar.

Teosofernas mest utmärkande egenskap är icke blygsamhet. De förklara sig innehafva nyckeln till alla dödens och lifvets hemligheter och om de icke tala om allt hvad de veta, så beror det blott derpå, att världen ännu icke är mogen för en så djup vishet som deras. De kunna visserligen tillåta sig ett och annat litet underverk, mest bestående i de famösa andeknackningarna, flyttande af möbler, konster med ringar och dylikt i den gamla spiritistiska stilen, men något otvifvelaktigt underverk under kontroll mot små taskspelarfuffens visa de aldrig världen, helt enkelt af det skäl, att världen då skulle blifva tvungen att tro — och dertill är världen ännu icke mogen. Dertill kommer att de hylla den gamla satsen, att saliga äro endast de, som icke se men dock tro.

Några spridda drag ur deras — temligen orediga — lära må här meddelas för att ådagalägga huru en modern religion bör hopsättas.

Först och främst bör då framhållas, att deras lära ingalunda är ny. Den är tvärtom äldre än alla nu kända religioner och om Buddha, Kristus och andra haft en viss lycka med sig i skapandet af nya religioner, så beror det helt enkelt derpå, att de fått tillgång till någon del af teosofernas läror, hvilka till och med i den svaga återglans, hvori de kände dem, voro mäktiga att skapa en verld af trogna.

* De teosofiska samfunden disponera en mängd tidningar och tidskrifter i de flesta länder. Publikationerna på svenska öfverskrida redan tjugotalet, deraf några af betydande omfång. Såsom karakteristiskt må anföras att en bland dessa uppgifver sig vara författad af »en från stofvet frigjord intelligens». Dess gallimatias är dock icke synnerligen värre än hvad som i de öfriga presteras. Med enigheten är det emellertid icke riktigt väl stäldt inom »brödraskapet» och sjelfva rörelsens primadonna, fru Blavatsky, varnar för teosofiska bedragare.

Denna gamla visdom förvaras dels i de gamla heliga skrifterna dels hos det brödraskap, som sedan urminnes tid i Tibets och Indiens otillgängligaste vrår generation efter generation egnat sig åt ett heligt lif i studier och betraktelser. De heliga skrifterna omfatta allt det bästa som någonsin skrifvits, först och främst buddhisternas bibel men äfven judarnes, Platos och Pytagoras' skrifter m. m. Man må emellertid icke tro, att den djupa visheten i dessa böcker är tillgänglig för hvar man. Max Müller t. ex. har öfversatt en del af dessa fornindiska böcker utan att förstå ett ord af dem. De ega nemligen en dold mening, hvilken är fattbar endast för dem som studerat den mystiska filosofien. De, som verkligen fatta denna symbolik, finna emellertid i dessa skrifter märkliga ting. Så t. ex. har en nutida forskare i Kabbalas mysterier i den judiska bibelns hebreiska text upptäckt icke blott den modell, efter hvilken de egyptiska pyramiderna byggdes utan äfven den eqvation ända till sista decimalen, efter hvilken vi nu beräkna solens afstånd.

Det brödraskap, som har denna vishet om hand, är matmerna. Icke heller af dem — om man nu lyckas få tag i dem — är det emellertid så lätt att utforska någonting. Personer som »egnat hela sitt lif åt teosofiska studier, varit medlemmar af teosofiska samfundet. lefvat efter moraliska grundsatser, studerat teosofisk litteratur och till på köpet varit stränga vegetarianer» klaga dock öfver att de ingen väg hunnit i den mystiska vetenskapen. Och nog hafva de skäl dertill! Af sina läromästare afspisas de dock med det gamla rådet att vara gudeliga och låta sig nöja. Om de icke just blifva så sluga i detta lifvet så kunna de bli i ett annat! Ännu mindre kunna naturligtvis vanliga köttätare hysa några anspråk på att blifva invigda i mysterierna. På en begäran i dylikt syfte svarar en af mästarne indignerad, att de hafva annat att göra än att »egna sig åt att lära några europeer, som rikta sig af landets must, grunderna för klockringning, växandet af tekoppar och bildandet af astralkroppar».

Den enligt deras egen uppgift viktigaste läran i deras system är den om karma, lagen om orsak och verkan. Enligt denna har hvarje handling, hvaje tanke sina icke blott fysiska utan äfven moraliska orsaker och verkningar i samma omfattning som fysiken lärar om den materiella världen.

Då nu är så illa stäldt här i världen, att dygden icke alltid belönas och lasten icke alltid straffas, finner detta sin förklaring och ursäkt i läran om reinkarnationen, ett modernare namn för hvad som är gammalt och känt under namn af själavandringen. Den belöning eller det straff, som icke hinner människan i detta jordelif, har då tillfälle att träffa henne senare, icke, såsom de kristne trott, under ett tillstånd af salighet eller osalighet, utan under ett nytt jordelif. Det öde, som väntar människan i detta nya lif, är beroende på hennes åtgöranden i det föregående. Individualiteten har således icke sitt ursprung i det föräldrapar, genom hvilket den åter förkroppsligas. Den som födes blind har därför att tacka synder under sin föregående tillvaro, och när t. ex. tyske kejsaren har ena armen för kort, så beror den allmänna förklaringen, att nämligen en barnflicka tappat honom i golfyet, på en lägre och materialistisk uppfattning. Verkliga förklaringen är, att han i en föregående tillvarelseform funnit på något suffens, för hvilket han ej då blef straffad. Ty »materialismen är numera en af vetenskapen öfvervunnen ståndpunkt». I stort sedt är denna återkommande reinkarnation en långsamt fortgående förbättringsprocess, en utveckling till högre stadier, och härifrån finnes endast enstaka undantag, individer som sjunka nedåt för att slutligen förintas.

Från det mera mystiska område, som genom tanke-läsare, hypnotisörer o. s. v. väckt så mycket intresse och så mycken undran i våra dagar, har äfven teofosernas lära hämtat det mesta. Ett litet prof må vara nog.

Hvarje människa är omgifven af ett eteriskt omhölje, växlande till färg, skapnad och utseende, allt efter hans konstitution, lif, tankar och sträfvanden. Inom denna atmosfär stå såväl händelser från hans förflutna lif att läsa som och händelser, hvilka i framtiden komma att inträffa. Om ett företag är af djupt intresse, sysslar tanken länge dermed och ifyller alla för företagets framgång nödiga detaljer. Dessa tankar blifva då fotograferade i astralljuset och de invigde kunna der läsa dem, samt sålunda förutsäga tillkommande ting, detta till och med utan att vara i persons närhet. Längs för andra människor osynliga magnetiska trådar kunna de äfven öfverföra tankar till andra, jämväl på afstånd.

Åt spiritisternas lära om andarne och deras villighet att infinna sig hos ännu lefvande varelser på ett mediums kallelse, ha teosoferna, åtminstone somliga af dem, gifvit en något annan form genom uppställande af teorien om astralkroppen, hvilken är en högre företeelse form än den vanliga kroppen och icke heller förgås samtidigt med denna. Astralkroppen kan icke blott efter döden utan äfven under lifstiden sig från den rent materiella kroppen samt är oberoende af rummets inskränkningsar.

Men det anförda må vara nog. Som man finner är teosofien en blandning af gamla filosofiska drömmier och folkföreställningar å ena sidan samt modern vetenskap å den andra, denna senare naturligtvis endast i lösryckta bitar och tolkad på sitt särskilda vis.

Det är uppenbarligen också det enda sätt, på hvilket en ny religion i våra dagar kan med någon utsigt till framgång hopsättas. De, hvilka det är någon utsigt att närmast vinna, äro de oklara hufvudena med anlag för mystiska grubblerier. Mycken mysticism är således första villkoret, men ett litet påhäng af vetenskapliga fraser är derjemte synnerligen nyttigt på grund af deras stora förmåga att imponera på allmänheten, både den lärda och den olärda. Den nya lärans öfverensstämmelse med vetenskapens nyaste upptäckter kan då tryggt predikus för en undrande och beundrande hop. Förhållandet är ju nemligen, att tron på vetenskapen bland våra dagars halfbildade är lika djup och okritisk, som tron på religionen hos de obildade. Det är härvid gifvetvis icke fråga om vetenskapliga fakta eller af forskningen verkligen vunna resultat. Derom lefva de, som värfvas för nya religioner, och oftast äfven de, som sätta ihop dem, i lycklig okunnighet. Den vetenskap det gäller äro de mer eller mindre oklara hypoteser, som sig så kallande filosofer och forskare på sjäslifvets områden uppkonstruera af sitt eget medvetande samt här och der pryda med en uppsnappad bit vetenskaplig iakttagelse. En verklig fördel för alla medför denna vetenskaplighet. Oaktadt den sällsynta grad af tråkighet, för hvilken de teosofiska publikationerna ulmärka sig, verka de nämligen då och då uppfriskande nöjsamt på grund af den lustiga användning af halft kända eller halft förstådda vetenskapliga upptäckter, hvarmed de briljera — särskildt den nyss af H. P. Blavatsky, teosofiens störste apostel, utgifna »Nyckel till

teosofien» lemnar ganska talrika bidrag till denna art af den omedvetet komiska literatureu.

I de vetenskapliga funderingarne är det för öfrigt naturligt, att man hufvudsakligen skall stödja sig på de ännu outhärliga naturkrafter, hvilka spela så stor roll i människornas fantasi. Då magnetismen, om man än icke känner dess väsen, dock nu börjar blifva oss rätt förtrogen, är den icke längre fullt så lämplig, som då Mesmer uppträdde, att narra folk med. På grund af den stora oräddhet gent emot löjet, hvilken utmärker religionsstiftare och deras adept, tala emellertid teosoferna ännu en stundom mesmersk jargon. De erkänna ock otvunget sin släktskap med äldre tiders mystici och tala med vördnad om astrologer, guldmakare, rosenkreutzare och att hvad de hetat, gångna tidens drömmare och skälmar. Endast sina allra närmaste släktingar inom den menckliga galenskapens legioner, hexorna, tyckas de draga sig för — förmodligen för att icke riskera framgången hos damerna.

Den rikaste källan till »vetenskapliga stöd» för teosofien lemna emellertid hypnotismen, det moderna raserief med suggestioner, tankeläsningen och annan dylik halfhumbug. Med tillämpning af den utslitna fras Shakspeare lade i Danaprinzens mun sluta de, att den sanna visdomen är lättrogenhet: att det finnes mera mellan himmel och jord än människau drömt om i sin filosofi, har ju af alla tiders charlataner användts som ett slående argument för sanningen af de sagor de berättat godtroget folk. Teosoferna finna också att genom denna sats bevisas verkligheten af de gnomer, salamandrar, undiner och hela den flock af naturanda, med hvilka en barnslig fantasi befolkade naturen.

Det är dessa naturandar, med hvilkas hjälp teosoferna utföra sina flesta underverk, om de också icke heller försmå de hemliga krafter, hvarmed de spiritistiska trollerikonstnärerna utföra sina hocus. I en — äfven på svenska öfversatt — biografi öfver ofvannämde Blavatsky berättas med en rörande naivitet de galnaste påhitt af denna tvetydiga dam såsom bevis på hennes öfvernaturliga förmåga. Att hon någon gång skulle gjort en förnuftig användning af sin förbindelse med högre makter, påstår deremot biografen ärligt nog aldrig, såvidt man ej dit får räkna den hjälp hon skaffat sig af andar för att slippa att själf hemta sin tobakspung . . .

Ett par prof på hvilka historier som predikas och tros må anföras. Man kan gifva växten en oerhörd växtkraft, komma dem att på korta stunder växa upp och blomma och sätta frukt genom att magnetisera dem eller ännu enklare genom att vattna dem med magnetiseradt vatten. Denna magnetisering kan — förmodligen endast af en troende teosof — lättast verkställas genom några strykningar på det kärl, hvori vattnet förvaras och ett par andra lika bekväma manipulationer. — Från hypnotismens område en annan historia. Ett äldre ryskt fruntimmer, som led af svåra nervsmärtor och svaghet i högra armen, botades från denna sjukdom af en hypnotisör i Paris 1884. Derefter återvände hon till Ryssland och allt var godt och väl till nyårsdagen 1889 — om vi icke missminna oss — då plötsligt sjukdomen återkom. Någon tid derefter fick hon veta skälet: den parisiske hypnotisören hade samma dag affidit. De mystiska makter, som denne tuktat, återfingo med hans död sin trihet och togo på nytt sitt säte i armen.

Denna sista historia, hvilka af teosoferna naturligtvis berättas såsom ett oomkullkasteligt bevis på den mystiska makt, som utgör hörnstenen i deras lära, ser för den mindre lättrogne närmast ut som en lyckad parodi på den oerhörda humbug, man i läkarevetenskapens namn drifver med hypnotismen.

Huru mycket af denna nu så moderna konst som är inbillning och sjelfbedrägeri hos hypnotisörerna, huru mycket som beror på abnorma tillstånd hos patienten, och huru mycket af verkligt värde hypnotismen innehåller, derom är ännu för tidigt att döme. Såsom allt nytt och oförklaradt har den naturligtvis omfattats af entusiaster och charlataner inom och utom läkarnes skrå. De icke så alldeles få bevisliga resultat den har att åberopa, höljas ännu af ett allt för tjockt lager af fall, der allt det märkvärdiga är bristen på kritik hos hypnotisören och den hypnotiserade. Den vidskepliga tro om människokroppens byggnad och lif en okunnig allmänhet hyser på de i detta fall kunnigares förmåga har ju omgifvit läkarekonsten med en så tät nimbus af vördnad, att till och med läkarne sjelfva blifvit gripna deraf. På detta sätt låter sig ock lättast förklara det monopol på hypnotism, hvarpå läkarne gjort anspråk i alla land, ehuru uppenbart är, att deras studier icke gjort den i ringaste mån mera kompetente än hvilken annan som helst att be-

döma och använda denna nyhet. Dessa själslifvets mysterier blifva uppenbarligen icke det ringaste mera eller mindre begripliga, därför att man känner alla muskleruas läge och latinska benämningar, eller därför att man gjort fysiologiska förstudier.

Utan att göra hypnotismens orätt kan man säkerligen äfven gent emot dess märkvärdigheter tillämpa den franska filosofen Fontenelles ord: »Det är icke hvad som verkligen finnes och hvars orsak vi icke känna, som sätter oss i förlägenhet, utan hvad som icke finnes och hvartill vi ändå söka en orsak. År 1593 fick ett barn i Schlesien en tand af guld utdragen; de häftigaste strider om detta under uppblussade, tjocka böcker skrefvos derom. Det fattades ingenting annat än att tanden verkligen varit af guld, men då en guldsmed undersökte den, fann han, att man endast med synnerlig skicklighet hade häftat en guldhinna utanpå en vanlig tand.»

Teologien — för att nu återgå till denna — har liksom på sin tid spiritismen äfven åtskilliga på sitt område framstående män bland sina trogne. Och det anföres gerna såsom ett bevis på lärans förnuft, att densamma omfattats af den eller den vetenskapsmannen. Det är ungefär, som om man såsom bevis för det riktiga i att äta utan knif och gaffel, villa anföra att t. ex. professor Svedelius, som också var en duglig vetenskapsman, påstås hafva omfattat den meningen. Det är ju nämligen själfklart att utanför det särskilda område, hvaråt en forskare riktat sina studier, har han icke mera auktoritet, är han ofta nog icke mindre okritisk och lättnarrad, än hvilken annan som helst. Att tvärtom vetenskapsmännen till och med i det dagliga lifvets förhållanden kunna vara löjligt bortkomna, är en alldeles icke ovanlig företeelse. Att en och annan läkare låtit dupera sig eller behagar dupera andra är icke märkvärdigare än om t. ex. en skollärare eller länsman skulle göra det — den psykologiska erfarenheten och kritiska skärpan torde i det hela taget vara ungefär lika stor hos den ena klassen som den andra.

Mot den vanliga invändningen, att de talrika teosoferna dock omöjligen alla kunna vara medvetne eller omedvetne bedragare kan man — om man nu finner det lönt att svara — säga: deras kusiner hexorna voro på sin tid mycket talrikare.

I och för sig må teosofien anses temligen betydelselös. Om den förvirrar en och annan hjerna, så är det väl hjer-
nor af sådant slag, att om de icke omfattat den galenska-
pen, de skulle hemfallit åt någon annan. Läran har emel-
lertid sitt intresse som ett symptom. En gång förut i den
historiska tiden, när antikens religioner förlorat herraväldet
öfver sinnena, när augureernas menande leenden inbördes
hade utvecklats till allmän ringaktning för de heliga amm-
sagorna, har mysticismen eröfrat eller fått sken af att hafva
eröfrat världen. Det är icke så lätt att se verkligheten i
ögonen, att veta sig hafva förlorat det gamla utan att kunna
undgå nya former smuggla det in igen. Riktningen mot
det oförklarliga har för djupa rötter för att icke, när de
gamla dogmerna dö, man skall skapa sig nya.

A. Haraldson.

Törnen utan rosor.

Anteckningar ur gamla tidningsårgångar till belysning af

Hylten-Cavallii

verksamhet såsom teaterdirektör åren 1856—1860.

Af

Polykarpus.*

Den 5 juli detta år afled å sin egendom Sunnanvik i Skatelöfs socken, Kronobergslän, filosofie jubeldoktorn *Gunnar Olof Hyltén-Cavallius*. Budskapet om detta dödsfall väckte säkerligen hos mången erinringar från den tid, 1856—1860, under hvilken ledningen af kongl. stora teatern var anförtrodd åt den man, dödsbudskapet gälde. Sällan om någonsin har väl en direktör för k. m:ts hofkapell och teater varit i lika hög grad som han utsatt för allmänhetens och pressens missnöje, för deras bittra kritik öfver det sätt hvarpå han skötte sitt kall och tillgodosåg teaterns uppgift. Obemärkt, föga känd af allmänheten som han på det hela var, då han från platsen såsom förste amanuens vid kongl. biblioteket af konungen kallades att öfvertaga styrelsen af teatern, framkallade hans utnämning på alla håll ett sorl af undran och förvåning. Man frågade sig med häpnad, hvad i all världen kunde

* Af en mängd Hyltén-Cavalliana, som *Polykarpus* upptecknat i anledning af den bekante förre teaterdirektörens frånfälle och hvilka det lär vara meningen att inom kort utgifva i broschyrform, har upptecknaren i denna uppsats velat bjuda *Dagens Krönikas* läsare på några profbitar.

hafva föranlett höga vederbörande att med sitt val för den vigtiga postens besättande falla på en man, hos hvilken, så vidt man visste, saknades så godt som alla förutsättningar för, att han lyckligt skulle gå i land med en uppgift, på hvilken till och med män, som ansetts riktigt klippta och skurna till kungliga teaterdirektörer, stupat. Man frågade sig med icke mindre häpnad, huru mannen kunnat med en bifallande bugning, såsom hade det varit den naturligaste sak i världen, åtaga sig det honom allernådigst erbjudna uppdraget, huru han kunnat undgå att lyssna till den inre röst, som måste hafva varnat honom för att taga sig vatten öfver hufvudet.

Man hade icke glömt — det är sant — att Hyllén-Cavallius skrifvit ett historiskt skådespel, kalladt *Dackefejden*, men man kom också väl ihåg, att detta skådespel, som uppfördes på kongl. teatern vintern 1846, endast upplefvat summa-summarum fem representationer. Man visste äfven — och för den som icke visste det drogo tidningarne vederbörligen försorg om att göra det bekant — att den nya chefen för landets högsta dramatiska konstanstalt icke på de senaste fem åren satt sin fot inom en teater. Hvilka än orsakerna till denna afhållsamhet från all beröring med Thalia än varit, icke vittnade den — så slöt man helt naturligt — om något lifvigare intresse för den höga musas konst till hvars högste förtroendeman i vårt land han blifvit utsedd.

»Oduglig! Komplet oduglig!» Detta var den allmänna opinionens i förväg fälda dom, som Hyllén-Cavallius så att säga fann uppspikad öfver kungliga teaterns port, då han såsom dess chef, såsom »intendent för scenen» — ty detta var till en början hans titel — för första gången inträdde derigenom. Och denna dom vardt aldrig upphäfd, aldrig mildrad. Må vara, att man, sedan man fått se den nye teaterchefen i full verksamhet, i tysthet erkände, att han egnade all nit och omtanke deråt — öppet gaf man honom aldrig detta erkännande. Under hvarje säsong — och äfven ofta mellan säsongerna — fortfor Hyllén-Cavallius, så länge han beklädde chefsposten inom kongl. teatern att vara en skottafva för en mördande kritik. Aldrig förunnades det honom att i tidningarne finna ett uppmuntrande ord, aldrig var det honom möjligt att ens mellan raderna i deras oaffätliga, mot honom riktade klander läsa ett det svagaste loford eller urskuldande. Hvad pressen, hvad allmänheten gaf

honom var i sanning en krans af törnen utan rosor. Man häcklade obarmhertigt allt, hvad han i egenskap af teaterchef företog sig. Allt framställes såsom kolossala missgrepp, härledande sig från okunnighet, enfald, halstarrighet, inbilskhet, fäfånga, småsinthet, godtycke, o. s. v. Hans enskilda förhållanden förblefvo lika litet oantastade som hans yttre personlighet. Hvad denna sistnämnda angår, var den tvärtom ständigt föremål för mer eller mindre lyckadt gyckel och för glöpp, bland hvilka det allmännaste och mest gouterade var »den bildsköne unge mannen» — en benämning, den Hyltén-Cavallius olyckligtvis sjelf lagt sina belackare i munnen genom att tillägga sin affidne fader densamma.

Man kan nu mer knapt göra sig en föreställning om den uppmärksamhet och det spaltutrymme, tidningarna egnade Hyltén-Cavallius och allt hvad som under hans chefsperiod tilldrog sig inom »verket», för att begagna en benämning på kongl. teatern, som nämde direktör funnit lämpligt att derå tillämpa och som efter honom oupphörligt citerades. I spetsen gick skämttidningen *Kapten Puff*, hvilken på något håll till och med fick uppbära den beskyllningen att hafva »uteslutande hakat sig fast vid den stackars Hyltén-Cavallius» en beskyllning som tidningen icke fann skäl att söka vederlägga. Också voro dess artiklar i ämnet lika talrika som merendels präglade af en sprittande, men elak, aj, så elak qviekhet. Det med mindre talang skötta, på det hela reaktionära och spyflugaktiga *Söndagsbladet* sparade ej heller på Hyltén-Cavalliana, liksom ock Crusenstolpe ej försmädde att med sin »fint skurna penna» allt emellanåt infäta sådana i sina, uti *Folkets röst* förekommande bref till landsorten. Äfven *Svenska tidningen*, såsom bekant *Nya Dagligt Allehandas* närmaste föregångare och adoptivfader, drog sitt strå till stacken, hvilket likaledes var fallet med sjelfva *Aftonbladet* trots den kordialitet som på det hela, tack vare ett gemensamt svärmeri för skandinavismen, var rådande mellan den olycklige teaterdirektören och »Aftonblads-magistrarne».

Det ligger verkligen ingen synnerlig öfverdrift i hvad *Söndagsbladet* våren 1859 yttrade:

»Man kan göra den anmärkningen, att bland alla nu lefvande personer ingen finnes som så träget och på så många olika håll lemnar, sig sjelf ovetande, bidrag till tidningarna som hr Hyltén-Cavallius.

»Under den tid *Kapten Puff* existerat, kan det med säkerhet antagas, att hälften af tidningens årgångar upptagits för att gifva allmänheten del af alla de befängdheter, galenskap och muntrationer hr Cavallius i egenskap dels af intendent, dels af direktör öfver kongl. teatern anordnat. *Folkets röst* och denna tidning hafva likaledes genom samma benägna medverkan erhållit oftast rätt ymnig spaltfyllnad, hvartill vidare kan läggas den mängd olika insända artiklar som allestädes inom pressen varit tid efter annan synliga likasom de hundrade- för att ej säga tusentals korrespondent-artiklar rörande samma ämne som i provinsbladen influtit.»

Några få ur högen tagna prof på arten af och andan i den mot Hyltén-Cavallius förda tidniugspolemiken anföras i det följande.

* * *

Den fullständiga brist på insigt i allt hvad teaterförhållanden heter, hvarpå man redan gifvit honom betyg, belystes vederbörligen af *Kapten Puff*, strax efter det den nye direktören tillträdt sin befattning, i en uppsats full af den mest bitande satir och benämnd *De nya teaterkontrakten*.

Åtskilliga af de befängdheter, denna skildring af den nybakade teaterdirektörens inträde i sin befattning innehåller, äro af beskaffenhet att springa i ögonen äfven på dem som icke hafva närmare kännedom om personalförhållandena den tiden vid kongl. teatern. Andra deremot torde icke inses utan kommentarier. Såsom sådana torde få tjena några af de noter, upptecknaren fogat till texten. Till ytterligare belysning torde här få nämnas: att Dahlqvists konstnärsskap alldeles icke låg åt den komiska genren, att hr Stenhammar uteslutande tillhörde sångscenen liksom hr Sundberg talseenen, att hrr Hedin och Strandberg voro såsom dramatiska konstnärer sins emellan inkommensurabla, att nästan samtliga de i teaterdirektörens slutreplik nämnda artisterna för längre eller kortare tid sedan afträdet från kongl. teaterns och ett par äfven från lifvets skådebana, att den enda af dem, som ännu tillhörde bådadera, »fru Svanberg», ända sedan 1826 på grund af nytt äktenskap hetat fru Bock. Vi låta nu uppsatsen följa, så lydande:

De nya teaterkontrakten.

Scenen är i kongl. teaterns kansli. Herr Gunnar Olof Hyltén-Cavallius uppträder i stor uniform, med trekantig hatt, värja och paraply.

— Hvar ha vi intendenten för ekonomien? ¹

— Hos baron. ²

— Hvad f-n skall han der att göra? Men det gör det-samma. Hvar är styresmannen för scenen? ³

— På sitt sommarnöje.

— Regissören? ⁴

— På opris.

— Underregissören?

— På »Hörnan». ⁵

— Fru Dumrath?

— Här!

— Herr Dumrath? ⁶

— Här!

— Det är nog. Mitt herrskap, vi måste tänka på att göra upp nya kontrakter för nästkommande spelår. Kapellet får stanna kvar. Jag hade tänkt dra in triangeln och klockspelet; men H. M. vill ej veta af något knussel. Högstdensamme har insupit åtskilliga af de bondeska idéerna. — Jag börjar då med aktörsstaten. Dahlqvist ⁷ bry vi oss inte om; han är för dyr, och för öfrigt tänker jag inte spela några farsor eller vådeviller.

¹ Kammarherren C. A. Westerstrand, tillförordnad »direktör för ekonomien».

² Baron Knut Bonde, Hyltén-Cavallii närmaste företrädare på direktörsposten.

³ Skådespelaren Olof Ulrik Torslow.

⁴ Wilhelm Kjellberg, från 1856 »regissör utan egenskap af styresman för scenen», hvilken befattning då särskildt öfvertagits af nyssnämde Torslow. Underregissören hette Lindmark.

⁵ Bekant nobis i hörnet af Jakobs torg och Arsenalsgatan. Det var ett temligen litet krypin, men utgjorde ett stadigt tillhåll för artister och literatörer.

⁶ Fru och herr Dumrath innehade de anspråklösa befattningarna af resp. garderobsförvaltare och kontrollör.

⁷ Vid 1855—1856 spelårs slut afgingo i anledning af det förestående direktörsombytet flera af kongl. teaterns mest framstående förmågor, såsom hr Dahlqvist, mamsell Jakobson (sedermera fru Hvasser), fru Samson, fru Almlöf d. ä., hr Wennbom, hr Rohde, mamsell Ryberg, mamsell Hammarqvist, mamsell Bock, fru Wennbom, af hvilka dock de förnämsta, bland dem Dahlqvist, inom kort togo reengagement.

— Men Dablqvist...

— Låt mig slippa höra talas om honom. Här skall dere-mot vara en ung man vid namn Söderberg, en gosse med godt gry; han skall läsa in Carl Moors roll och markis Posas och Don Carlos och Nils Dackes.

— Ack, den stackars Söderbergs genre låg aldrig åt det hållet!

— Hvad för slag? Jag har dock hört talas om, att han en gång skulle debutera som Hernani.

— Ja, det var i Blanches *Läkaren*. Han spelte der med mycket bifall Schaléns roll, som Hedin numera öfvertagit.

— Hvarför det då?

— Emedan Söderberg är död.

— När dog han? Nyligen?

— För två år sedan i koleran.

— Det var skada. Och herr Wennbom, som afgår från aktörsstaten! Herr Stenhammar skall fylla hans plats. Herrar Sundberg och Lundbergh få dra lott om Günthers repertoire.⁸ Han är ju också död?

— Nej, inte riktigt.

— Herr Hedin måste göra sig beredd att alternera med herr Strandberg, som jag hör är sjuklig. Fru Almlöf får hädan-efter icke så ofta som hittills spela 17 års flicka...

— Hon har redan anhållit om afsked.

— Så mycket bättre, så går hon inte de andra unga damerna i vägen. Mamsell Fundin måste deremot användas litet mera, likaså mamsellerna Lindroth och Wässelia. Vi ha ju en mamsell Wässelia?⁹

— Nej, hon är i Herranom.

— Denna intagande unga flicka?

— Ja, visserligen hade hon en gång varit mycket ung, men till slut blef hon ändå bra gammal.

— Sevelin har jag i min ungdom hört mycket talas om. Han är väl också gammal nu?¹⁰ Emellertid bör han väl kunna användas i en eller annan gubbroll, som t. ex. Don Ruy Gomez

⁸ Günther hade 1856 afgått från lyriska scenen för att öfvertaga befattningen som sångmästare vid kongl. teatern.

⁹ Mamsell Marie Jeanette Wässelius, första aktris och sångerska vid kongl. teatern, f. 1784, d. 1853.

¹⁰ Per Erik Sevelin, den utmärkte sångaren och skådespelaren, hade afidit redan 1851.

da Silvas och dylika. Han har ju någon gång äfven uppträdt som dansör?

— I Polkan, ja.

— Och apropå om dansöser, hvar har den förtjusande Charlotte Norberg¹¹ tagit vägen; hon som för några år sedan gaf så godt hopp om sig?

— Hon fins inte mer.

— Det är då förskräckligt, hvilka härjningar döden på de senare åren gjort bland den kongl. scenens artister.

— Det är stor skilnad. Men vi ha fått fru Törner i stället. Fruar duga inte till dansöser; de lägga i allmänhet allt för mycket ut på bredden. Men jag återkommer till aktörsstaten. Jag har i någon gammal teateralmanack sett namnet *De Lemos*. Denne utmärkte skådespelare har allt för länge stått i skuggan. Redan såsom utlänning bör han framhållas, tycker jag.

— Men han befinner sig sedan ett par år på pensionsstaten.

— Då flytta vi honom tillbaka till aktörsstaten igen. En så utmärkt tragiker!

— Men Lemos var ingen tragisk aktör. Man såg honom någon gång i kören. På de sista tiderna tjänstgjorde han som sufför.

Herr De Lemos sufför? Ah, jag förblandar honom med den store tragiske skådespelaren Du Puy.¹² Skulle man icke kunna reengagera honom?

— Han är tyvärr längesedan död, han också!

— Ja, jag kommer ihåg nu, verserna i Journalen:

Du Puy n'est plus etc.

— Nå fru Enbom,¹³ Sveriges Catalani, är hon också död?

— Nej, hon lefver.

— Nå, Gudske! Hon skall ha 2,000 banko.

— Emellertid har hon legat af sig något.

— Det kan jag nog tro. Emellertid är hon ändå alltid pas-sabel nog?

¹¹ Maria Charlotta Norberg, prem.-dansös, sedan 1853 känd som fru Törner såsom gift med kamreraren vid kongl. teatern G. F. Törner.

¹² Du Puy, den bekante operasångaren och kapellmästaren, hviken aldrig visade ringaste tycke för det tragiska vare sig i lifvet eller på scenen, men så mycket mer för den lätta genren, hade aflidit redan 1822.

¹³ Fru Christina Wilhelmina Enbom tillhörde kongl. teatern 1824—1856.

— Ja, hon uppträdde senast bland de unga mexikanskorna i Ferdinand Cortez.

— Fru Berwald¹⁴ måste också uppträda några gånger under säsongen.

— Men hon har inte sjungit på många år.

— Emellertid kvarstår hon i kalendern som hofsångerska, och i hvad ändamål står hon der, om icke för att sjunga? Mamsell Frodelia samt fruarna Wikström, Lindström, Sevelin och Svanberg skola vi också söka komma öfverens med. De båda Kinmansönerna äro oss alldeles omistliga. Hrr Fahlgren och Pfeiffer tänker jag bjuda 800 banko hvardera. Hvad de öfriga herrarna och damerna beträffar, så må de gerna gå sin väg.

* * *

Oviljan mot Hyltén-Cavallii regemente nådde sin höjd i anledning af det reorganisationsförslag (på spe kalladt »desorganisationsförslag») eller det »förslag till ny stat och löneroglering för kongl. teatern 1858—59, som han afgaf, efter det föregående riksdag höjt teateranslaget från 50,000 till 75,000 Kr. Nästan hvarje bit af detta förslag, hvori intendenttiteln var bortkastad och i stället den af förste direktör åter införd, kalfatrades på det obevekligaste af pressen. Det godkändes dock väsentligen af k. m:t.

»Jag gör en konst i opinionen» är som bekant ett bevingadt ord, som man citerar efter Karl XV. Uttrycket skall af honom fäls redan under den tid han i anseende till Oscar I:s sista sjukdom var tillförordnad regent. Och anledningen var en till honom af någon bland hans omgifning gjord hänsyftning på den ovilja, som i den allmänna opinionen skulle framkallas, om hr Hyltén Cavallius blefve utnämnd till kongl. teaterns direktör. Sedan utnämningen trots den gjorda anmärkningen skett, skref *Kapten Puff* i maj 1858:

En vacker dag gick ut från tronen:
Jag gör en konst i opinionen.
Men när en furste så sitt värta gör,
Får löken namn af förste direktör.

* * *

¹⁴ Julie Matilda Berwald hade afgått från kongl. teatern redan 1852, då hon trädte i gifte med löjtnanten frih. Knut Åkerhjelm.

Redan i nästa nummer ansåg sig *Kapten Puff* böra gifva förste direktören en ny, eftertrycklig dufning. Det skedde genom en framställning i dramatiserad form af hans första kallelse till teaterchef. Den framställda scenen, som försiggår på Hyltén-Cavallii egendom Årstaholmar, ger tidningen tillfälle till slängar mot dansösen Lydia Tompson och andra utländska artisters gästspel på kongl. teatern, äfvensom åt en mängd punkter i reorganisationsförslaget. Uppsatsen lyder sålunda:

Teaterdirektören eller den förvandlade bonden.

Stort fiasco i två afdelningar, 11 hufvudtitlar och en mängd tablåer med bengaliska eldar, dito tigrar, englar, puffar, djeflar, blodiga barn, osynliga andar, mördare, jordbäfningar, ramlande hus, kycklingar, syrsor, negerfurstar och engelska misser.

Första afdelningen.

Vädersolen går upp.

(Skådeplatsen är Årstaholmar. Tiden sommaren 1856. Vid ridåns uppgång står Hyltén-Cavallius försjunken i djupa tankar. Landskapet är idylliskt skönt; oxarna böla, Cavallius suckar, derpå sjunger han med känsla och öfvertygelse, ackompanjerad af sin råmande hjord:)

Liksom mången annan från bygden jag drog,
Och matsäcken glädtigt på ryggen jag tog,
Till Upsala for jag men blef ej ett ljus
Och därför jag kila' till Stockholm burdus.

Och här har jag legat snart aderton år.
Och fått mig små grisar och oxar och får.
I biblioteket jag väl kommit in,
Men att blifva chef ditåt lutar mitt sinn.

Min ståtliga hållning, min sköna gestalt
De borde förskaffa mig plats öfverallt,
Men som ingen chef från sitt säte sig rör,
För scenen jag önskade bli direktör.

På konsten jag icke ett fnask mig förstår,
 Men det ger jag f—n, blott inkomster jag får,
 I trapporna länge ren sprungit jag har
 Och därför jag just nu i dag väntar svar.

(Talar.) Der kommer folk, det är säkert deputerade, som komma att lemna mig direktörsfullmakten. Då måste man borsta upp sig och se högtidlig ut. (Han sätter på sig sin mest imponerande min, draperar sig med sin slängkappa på samma sätt som på sitt porträtt och mottager den kommande deputationen, sjelf fullkomligt öfvertygad, att det sker med samma värdighet som Cincinnatus i verlden mottog de utskickade från senaten i Rom.)

Deputationens hufvudman talar:

Hell dig, o ättling från Wislanda-jorden!
 Vi komma nu som sändebud till dig,
 Och helsa dig som konstens höga skydd,
 Och nycklarna till hennes helgedom
 Vi bringa dig. O, må de länge blifva
 I dina höga händer! Ingen kan
 Dem mera värdig bära, ingen har
 Bevist sig ega mera rätt att vårda
 Thalias altareld. Kom tag dem mot.

Cavallius (som icke förstår driften).

I visa män, som kommit hit till mig
 Att ur min stilla hyddas lugn mig rycka
 Till konstens tjenst från mina vänner här.
 (Oxarne böla af sorg vid tanken på att skiljas från sin
 vän.)

Jag länge nog har sett, hur vår teater
 Försjuukit mer och mer förutan hjälp,
 Jag är den ende, som kan honom rädda.

Jag vid min sköne fader svär, att jag
 Cavallius skall bli dess räddare
 Och en försoffad verld med häpnad slå.
 Jag blifva vill den sol, som skall upplysa

De stjernor små på konstens blåa himmel,
 Ty höja skall jag nu all inhemsk konst
 Utur det grus, der den sig nu befinner.

(En af mamsellerna vid baletten uppträder som Lydia Thompson, sans comparaison et caleçon, bärande i handen Cavallii gamla magisterkrans, den samma som sedan i uppblött form slängdes ned på Ira Aldrige.* Cavallius blir vid denna syn inspirerad.)

Se, konstens genius med lagerkransen
 Till mig sig närmar — hon mig kröna vill —
 Från ringa man är jag en storhet vorden
 Som skall bli evigt ryktbar här i nordnen.

(*Han gör stora gester: balettdamer kröna honom; bengalisk eld; de stora tidningarna uppträda och utbasunera Cavallii lof i oxluvar. En kör af förvallare, ordonnanser och kapelldrängar uppstämmer kröningsmarschen ur »Profeten».*)

Slut på första afdelningen.

* * *

Den gunst, Hyltén-Cavallius åtnjöt på högsta ort, synes ganska snärt hafva minskats, och det sades och skrefs temligen allmänt redan i slutet af 1858, att den samma icke var långt ifrån att utbytas i onåd, detta delvis på grund deraf, att affärerna i »verket» som vanligt började komma på obestånd. Tidningarne voro icke sena att omtala förhållandet, öfverdrifva det och gifva sin tillfredsställelse deröfver tillkänna. *Kapten Puff* uppvaktade i oktober sina läsare med en dramatiserad framställning af ett uppträde på Ulriksdal. Den lustiga artikeln, som till stor del är sammansatt af fyndigt utplockade citat ur *Dackefejden*, har med sina kostliga noter följande lydelse:

* En neger, som med stor framgång egnat sig åt den sceniska konsten, och gasterade under Hyltén-Cavallii direktörstid å kongl. teatern.

Början af slutet.

Sorgespel.

(Teatern föreställer ett audiensrum på ett lustslott.)

Fursten.

(En kammarherre anmäler till inträde teaterdirektören.)

Hvad vill den olycksfågeln åter här? Han är efterhängsnare än arfsynden och gör mig med sin teater mer bekymmer än alla de öfriga regeringsbestyren tillsammans. Dock, låt honom komma in, han skall få ord och afsked.

(Teaterdirektören inträder och kammarherren går.)

Fursten.

Jag läser på din panna dessa ord: mera penningar; de stå der ständigt inristade såsom ett flammande Kainsmärke. Men min guldgrufva är tömd, och jag ännar ej gå omkring med slagruta för att åt dig upptäcka en ny. Du och din teater äro såsom verldshafvet, det slukar allt och ger ej annat än — vrak. Som sagdt, jag kan ej vidare hjälpa dig.

Teaterdirektören.

»Man kan allt hvad man vill, blott om man vill
Det som man kan»¹

Fursten.

Dum poesi, stulen ur en åsnas sjelfbekännelser. Men hvar för svarar du aldrig på min ofta upprepade fråga: Hvar har du gjort af teateranslaget? Jag fruktar det värsta, och för att tala med din favoritskald:

»Fy, du tänker blott
Uppå dig sjelf, om andra gjorde så,
Hvad blef då gjordt?»²

¹ Dackefejden, historiskt skådespel, fem akter, af Gunnar Olof Hyltén-Cavallius, sid 8.

² Dersammastädes sid, 7.

Teaterdirektören.

»Hvar menska är
Sig sjelfvom närmast.»³⁾

Fursten.

Din natur är två tredjedelar räf, märker jag, men den öfriga tredjedelen af så enfaldig beskaffenhet, att den för stöfvaren förräder vägen till idet.

Teaterdirektören.

»Det är en usel räf, som ej har många vägar ur sin håla.»⁴⁾

Fursten.

Och den är en narr, som utrustad med spindelben inbillar sig äga atlasskuldror, som tror sig född att uträtta stora värf och redan blir liggande, då han försöker sin kraft i det lilla.

Teaterdirektören.

»Då blir jag en narr
I all min dag.»⁵⁾

Fursten.

Förskona mig från din poesi; jag har fått mer än tillräckligt af din prosa. Ditt ärende?

Teaterdirektören.

»Vi tarfva hjelp.»⁶⁾

Fursten.

Omöjligt. Allt godt hjälper sig sjelf, och det onda är och förblir hjälplöst. Har du gått för långt, så gå tillbaka. Jag säger dig: lycka på färden.

³⁾ Dersammastädes sid. 7.

⁴⁾ Dersammastädes sid. 7.

⁵⁾ Dersammastädes sid. 8.

⁶⁾ Dersammastädes sid. 7.

Teaterdirektören.

»Hur gerna ville jag ej vända om
Och blifva bonde såsom förr.»⁷

Fursten.

»Ja, gå.»⁸ Må bondnaturen taga ut sin rätt.

Teaterdirektören.

»Förakta icke dalen,
Der gömmer eken sina djupa rötter.»⁹

Fursten.

Du skulle vara en ek, men hvarför då detta utseende af
en enrisbuske? Vänd åter till din »dal».

Teaterdirektören.

»Jag ville stanna för att flämta ut.»¹⁰

Fursten.

»Det är ett tal,
Att bågen brister, när den späns för hårdt.»¹¹

Teaterdirektören.

»Ja, stora skepp ha också seglat kull.»¹²

Fursten.

Det passar just mudderprämen att tala om stora skepp,
Men nog. Ännu en gång, vänd om, gerna för mig, och framför
allt, upphör att springa hit med tiggarpåsen.

⁷ Dersammastädes sid. 82.

⁸ Dersammastädes sid. 116.

⁹ Dersammastädes sid. 8.

¹⁰ Dersammastädes sid. 99.

¹¹ Dersammastädes sid. 72.

¹² Dersammastädes sid. 75.

Teaterdirektören (tankfull).

»Hvad skall jag göra, skall jag vända om?
Skall jag då återsjunka i den natt
Hvarur jag stigit upp till makt?»¹³

Fursten.

»Åt fanders.»¹⁴

Teaterdirektören.

»Ha sådan nesa!»¹⁵

»Nåd fins ej mer för mig.»¹⁶

(Slår sig för pannan i det han rusar ut.)

»Jag ropar hämd i himmel och på jord
Utöfver konungen och allt hans yngel.»¹⁷

Täckelset faller.

Anmärkning.

Såsom god rojalist måste *Kapten Puff* högeligen protestera mot hr Hyltén-Cavallii djerfva tilltag i den sistanfödda strofen att kalla konungens barn för »yngel». Och en sådan författare kan man gifva herraväldet i konstens tempel!

* * *

Det har förut nämnts, att bland de fel man tillvitade Hyltén-Cavallius, var äfven högfärd och fåfänga. Många äro de tidningsuppsatser, hvilkas udd är riktad mot dessa fel. Vi anföra här en af dem, förekommande i *Folkets röst* för den 20 oktober 1858:

Oberäknadt intresset af pjesen — Oberon — och utförandet, erbjöd representationen å kongl. teatern den 14 dennes dubbla föremål för publikens nyfikenhet. Det ena var den nya kapellmästaren Lachner, hvilken då första gången offentligt anförde

¹³ Dersammastädes sid. 99.

¹⁴ Dersammastädes sid. 120.

¹⁵ Dersammastädes sid. 14.

¹⁶ Dersammastädes sid. 20.

¹⁷ Dersammastädes sid. 34.

orkestern, som det tycktes, till åskådarnes fulla belåtenhet, det andra var en öfverraskning, som bereddes dem, då en rörelse uppstod i det oxöga på första raden som nyligen blifvit inredt för H. M:t konungens egen höga räkning, och den glada föreställningen som en löpeld spridde sig i salongen, att högst densamme nu blifvit så till helsan återställd, att deras majestäter denna afton bevistade spektaklet. Allas blickar, kikare, lorgnetter riktades åt högra oxögat, och man var just i lag med att ropa »Folksången», då det bekanta hufvudet med »de stora, kloka ögonen,» och det ryktbara skägget sträckte sig så långt fram, att de glada illusionerna i blicken försvunno och man till sin förvåning fann, att konungens enskilda loge nu invigdes icke af H. M:t sjelf och dess höga gemål, utan i Deras Majestäters stad och ställe af hr förste direktören Hyltén-Cavallius och dess »husfru». Skedde det med högvederbörligt tillstånd, så kan man endast förundra sig öfver så mycken nåd och förtrolighet; för rättades åter invigningen på eget bevåg, så bildar denna brist på aktning och grannlagenhet mot tronens innehafvare en skärande kontrast mot den uppmärksamhet man öfver ett sekel iakttog mot Ludvig XIV:s minne. I den fätölj som »den store konungen» begagnade vid representationerna på hofvet i Versailles satte sig sedan aldrig någon af hans efterträdare, och då efter februarirevolutionen Marat hånande tog plats i nämnde fätölj, väckte det förtrytelse till och med bland hans eget parti. *Tempora mutantur*, men hr Hyltén-Cavallius förblifver *semper idem*.

Från parkett.

Af nyheter sedan sist har endast *Dramatiska teaterns* repertoar haft några af betydighet och spelvärde att uppvisa. Denna teaters nyheter äro två: ett mycket, ja nästan ovanligt roligt och kvickt franskt stycke, *Sardous*, »Lilla svärmor,» och ett spanskt, *Echegarays* »Järn och blod», rikt på poesi och skönhet, kraft, lidelse och intresse, men ock tyvärr med pinsamma scener, som alltför tydligt och mer än för nordiska nerver nyttigt röja sitt ursprung från ett land, hvars publik lättare fördrager starkare retelsemedel, invand som den blifvit vid inkquisitionens skräckscener under förgångna generationer och vid tjuvfåktandets blodiga skådespel nu och fordom.

Bland de olika strömningar af jargon, som på olika tider göra sig gällande inom sina resp. kretsar i fråga om teater, fins en, ganska dåraktig för resten, som med sin onåd vänder sig mot den franska dramatikers upptagande på *Dramatiska teatern*. Med jargonens olust att pröfva verkliga sakförhållanden hämtar den dervid sina projektiler från en för länge sedan gången tid, då en viss genre af ifrågavarande dramatik fick, vill det förefalla, dominera på repertoaren. Men ville man besinna, att då ej är nu, och dessutom ihågkomma, att en teater har högre uppgifter än att underhålla flickstumpor, pysar och barnsliga själar, borde allt snacket om den franska litteraturens olämplighet för närvarande tystna. Mot den fadda bakgrunden af allt det fördummande tyskeri, föregående teaterstyrelse och privata teatrar äflades och äflas truga i publiken — en envishet som väl till en del är en sorglig följd af tyskans dominerande i våra skolor — ter sig den franska espriten som ett vederkvickande källsprång, och hvad fel den nuvarande associationens styrelse än må ha, en stor förtjänst har den dock inlagt genom att ha så godt som fullständigt brutit med det tyska meningslösa kramet.

Något större djuphet i innehållet eller verklighetstrohet i karaktärer och situationer kan ju ej »Lilla svärmor» sägas ega, men den framträder ej håller med anspråk derpå. Dess förf. har velat vara kvick och rolig och att han deri lyckats skall man vara bra trumpen för att förneka. Men att nu skriva om detta stycke är ungefär som om man ville sitta i sitt arbetsrum och ur minnet söka till uppbyggelse för dem som icke varit med om sjelfva händelsen analysera intrycket af vissa speciella glas vin vid en glad tillställning för längesedan. Det blefve tort för alla.

Utförandet af stycket var med några undantag antagligen så bra, som man i nuvarande tid kan vänta sig vid någon svensk scen. Säkerligen vans dock detta resultat till icke ringa del derigenom, att innehafvarne af alla hufvudrollerna och ett par viktiga biroller samt iscensättaren varit i tillfälle att på ort och ställe träget studera det parisiska återgifvandet, hvadan och hvarjehanda från Paris hämtade pointer lära ha ingått i spelet. Lättheten, lifligheten och spiritualiteten voro dock något för mycket domstigerade.

Af hufvudrollernas innehafvare var det väl egentligen endast fru Fahlman, som har skäl anse sig ha vunnit någon verklig triumf. Det är tämligen kuriöst att se, huru det går upp och ned i teaterverlden. De båda sista spelåren benådades denna artist med knapt andra uppgifter än dåliga reservroller. I år tyckes teatern komma att på klokare sätt begagna sig af hennes nyttiga talang och fru F. går med heder och framgång i land med uppdraget. I denna pjes var det icke blott elegansen i toaletter och den intagande fågringen, utan äfven den älskvärda godlyntheten, sorglösa fantasilifligheten och oemotståndligt frambrutande lefnadslusten, som gjorde »lilla svärmor» — en vida hyggligare och mer sympatiingivande, men till »Lilla slarfvan» beslägtad typ — så förtjusande och så lefvande.

Uppsättningen var elegant, men mellanakterna nervretande och förgelseväckande långa.

»Järn och blod» lemnar den svenska allmänheten en fullständigare och derigenom exaktare föreställning om den allmänna karaktären af Echegarays författarskap än den af hr Lindau och måhända äfven af hr Wijkander till innehåll och icke minst till språk aftunnade och banaliserade Galeotto. Då det svenska spelsättet i regeln så betydligt ligger under det sydlandska i fart och lidelsefullhet, måste här göra sig i vida högre grad gällande de longörer, som på sina ställen synas förekomma i stycket, och der-

igenom lider naturligtvis intrycket. Men i sin helhet verkar stycket i hög grad fängslande och intresserande. Det bäres fram af en för svensk publik åtminstone ovanligt lidelsefull kraft och styrka, och det vackra blomstrande språket lämpar sig lika smidigt så väl efter kraftställena som de talrika partierna af intagande lyrisk skönhet och smältande poesi som äfven så att säga de inspirerade hymner, hvori hufvudpersonen förkunnar upptäckarandens stolta medvetande samt vetenskapens lof och en friare, mer humanitär verldsåskådning, än den vidskepelsens, för hvilken han till sist faller offer. I denna pjes liksom i »Dös fanatismos», »La muerte en los labios» och antagligen flera äfvensom ofta som politisk talare har Echegaray kämpat mot fanatismen och ljuskyggheten, uppvisande de förhärjande verkningarna af dessa menniskofientliga samhällsmaktens ohämmade spel. Med den afgjorda dragning, hans författarskap har till livets tragiska innebörd, bli hans stycken gerna individuella martyrhistorier, och såsom son af ett land, hvars historia religionsförföljelserna och vidskepelsen så outplånligt brännmärkt, är ju der ett nära till hands liggande grundmotiv med tillfälle till många variationer. Det är emellertid icke endast den katolska trosfanatismen han gisslar. I »Muerte en los labios» t. ex. är det den Calvinska. I »Järn och blod» är denna individuella martyrhistoria tillika ett blad ur vetenskapens, ur det framåtskådande snillet martyrhistoria. Mot bakgrunden af medeltidens högre eller lägre vidskeplighet, af dess ränkfulla, afundsjuka, falska vetenskaplighet, dess menniskolif och menniskorätt föraktande despotism med dess pinokamrar och inkvisitorer reser sig den imponerande bilden af den under ett helt lif sina forskningars mål oafåtligt sökande och slutligen äfven vinnande uppfinnaren, en personifikation af de frambrutande strålarne af renässansens frigörande sol, en isolerad förpost, som manligt värjer sig, men till sist faller för fiendernas försåt och öfvermakt.

Teckningen af de olika personerna i pjesen och af den tid, hvori den spelar, synes gjord med en sådan kraft, sanning och färgrikedom, att allting framträder lefvande och fängslande för åskådaren.

Författarens sätt att avsluta stycket påstås ej kunna inrangeras under någon enda af de korrekta tragediaslutningar, för hvilka approbation tros kunna hämtas ur de nordiska examensböckerna och som å ena sidan garantera för uteblifvandet af pinsam beklämning och å andra sidan bereda en högre rättkänsla uppbyggelse. Detta bedröfliga sakförhållande innebär ju klart en oförlätlig

oskicklighet hos förf. Men ändå verkar det faktiska slatet gripande och förefaller konsekvent och naturligt. Det pinsammaste i hela stycket är den vidlyftiga tortyrhistorien i början af tredje akten.

Det är en gammal sanning, att när hr Hillberg är verkligt intresserad för något i sitt fack, utför han det som en hel karl. Att »Järn och blod» mäktat intressera honom, synes oförtydligt både af den omsorgsfulla inöfningen och iscensättningen samt hans eget ypperliga spel. — Att hans organ icke eger fullt önskelig klarhet, mjukhet och värme, är ju ett gammalt förhållande. — Att för inöfvandet af värdefulla pjäser och instuderandet af fordrande roller begagna hr Hillbergs krafter torde ock vara vida klokare och lödande till större allmänt gagn och belåtenhet än att förverkliga de ur många synpunkter olämpliga elevskoleplanerna. Det vill nästan synas, som om hr Hillbergs Muntaner i individuellt lif och nyansering öfverträffade hans Don Manuel i Galeotto, om ock här som der han verkar mest genom sin styrka. Han ger en utmärkt bild af den starke mannen, än stolt, sträng och karg, föraktfullt trotsande vidskepelsen och faran, än hänförd öfver sina mödors framgång och deltagande och känslig för fosterdotterns lycka eller i det uppvaknande minnet af den forna kärleken, än förtviflad och förkrossad vid olyckan, som tungt faller ned öfver hans båda söner, den af blod och den af järn. Med sin ypperliga maskeringsförmåga, hvaraf han i så många andra roller gifvit så miunesvärda prof, bidrog han ytterligare till väckande af den rätta tids- och karaktärsstämningen hos åskådarne.

På tal om den rätta stämningen var det väl egentligen med sitt utseende, som hr Palme och fru Rundberg kunde framkalla densamma, föga med sitt spel, om detta ock var prägladt af intresse för uppgifterna och synbara bemödanden att göra efter bästa förmåga. Hr Palme har särskildt en oförmåga att distinkt artikulera och pointera sitt tal, så att det ibland rent af är svårt att kunna höra hvad han har att säga, och i fråga om en så liten teatersalong som Dr. t:s är det ousäktligt. För öfrigt räckte hr Palmes kraft och begåfning ej till annat än detaljvis. Fru Rundberg har faktiskt i höst lyckats komma något ifrån sin förkonstling i tal och spel, och momentvis, särskildt i scenen med fadern i andra akten, glimtade det fram en verklig känsla. Men det är för ofta något »gjordt», något som väcker intryck af att hon med känsla eller förstånd är främmande för hvad som ligger något djupare under ytan af uppgiften, och detta gör särskildt i uppgifter

af allvar och känsla hennes bemödanden fruktlösa. — För ifråga-
varande roll hade fru Bäckström bort vara sjelfskrifven. —
Humör och karaktär på sin uppgift fick frkn Klefberg, så att
det var en lust och glädje. — Fru Fahlmans vackra, naturliga
organ kom särskildt i de båda första akterna väl till pass. —
Hr Örtengren gjorde af sin uppgift en omsorgsfullt utarbetad,
karaktéristisk bild, och hr Envall var också på god väg.

Det intresse för god repertoar, som besjalar *Svenska teaterns*
nuv. ledare, synes vara af öfvervägande teoretisk eller platonisk
natur. Frestelsen att från en verklig, en representativ författare,
Edv. Brandes, öfvergå till den honom käräskelige literäre handt-
verkaren hr Fristrup eller till de Wijkanderska öfersättningarna
blef snart direktören för öfvermäktig. För tolkandet af det Fri-
strupska mästerverket befans icke hr Holmqvists talang för god.
Svenska teaterns trenne nyheter, den af fru Carlén dementerade
dramatiseringen ur hennes roman »Ett köpmanshus i skärgården»
och hr Voss' Eva och hr Trieschs »Ett litet troll» voro sådana,
att det på ena sidan käns som en lisa att ej ha utrymme att
syssla med dem, men på den andra sidan verkar nedslående att
alltjämt nödgas se, att det ännu fins hufvudstadsdirektörer, som
ha smak och omdöme att välja eller beställa slika arbeten,
recensenter, som visa sig öfverseende mot sådana, åskådare,
som kunna applådera deråt, samt att så mycket håg, arbete och
pengar spillas på dylikt. På allvar är väl icke att från nuvarande
hrr privatdirektörer hoppas på ett insigtsfullt, klokt och ihärdigt
arbete på goda repertoarer, utan det är slumpen som råder. Be-
träffande Dramatiska teatern finnes i dess »honette ambition» all-
tid en hållhake, mot att den i repertoarväg skall »lurve ned sig»
för mycket. Men på ett antal af 4—5 dramatiska scener är en
någorlunda god för litet och det behöfdes så väl, att flera teatrar
täflade i god och uppåtsträfvande riktning och till Dr. t. blefve
en god komplettering och sporre. — Om det ändå ville hjälpa
något, att publikens mottagningsförmåga börjar oförtydligt reagera
mot envisheten med slik underhaltig repertoar.

Föga roliga voro alla dessa tre noviteter. Om nu detta
hr Fristrups sista opus verkligen var hans bästa i tekniskt hän-
seende, såsom några förmenat, är det en sak, som är af platt
ingen betydelse för våra teatrar eller literatur, Osammanhängande
och delvis meningslöst var det. Tillagadt efter troligen det enklaste
recept för danska folkkomedier, sökte det ej sin styrka i skär-
gårdsstämning eller kulturbilder, utan i fylleri- och slagsmåls-
scener och sånger — bellansmelodier och visor af danskt ur-

sprung i bohusslänska fiskarbefolkningens mun! Eva var rafflande, med mord och skott, svulstigheter och longörer. »Ett litet troll» ett meningslöst och tråkigt schablonarbete.

I Köpmanshuset var spelet af hrr Borgström, Holmqvist och Olsson det mest minnesvärda. I Eva, der hr Engelbrecht gjorde en god, karakteristisk bild af sin uppgift, om ock han der som ofta eljest ej alltid rätt brukade sin af naturen vackra, klangfulla stämma, gjorde fru Dorsch sin reentré vid den teater, som bevittnade hennes stigande utveckling som artist, medan Dr. teatern, som hon tillhört i åtta år, snarare fått beskåda hennes stelnande i manér och förkonstling. Hennes roll var en bravurroll och hon hade på densamma nedlagt mycket arbete och mycken rutin, hvadan resultatet var i många hänseende ganska godt, så mycket mer som inom den stora ramen hennes egenheter ej göra sig lika obehagligt märkbara som på Dr. teatern. Men ej hade hon brutit något med sitt manér eller till ett bättre omskapat sina framställningsmedel. Det var samma besynnerliga, framprässade sätt att tala, samma rosslande andhämtning, samma förstelnade ansigtsuttryck etc. Rollen omfattade flera år; i första akten skulle hon vara en ganska ung, liflig flicka, till på köpet barhalsad och bararmad. Sådana uppgifter passa uppenbarligen numera ej för henne, ty äfven den mest öfverseende lättroga fantasi skulle ej inför en sådan förrådskostym kunna lockas till illusion. De andra akterna gjorde sig deremot vida bättre. Att mycket lifliga och excentriska roller ej alls lämpa sig för hennes naturell syntes i »Ett litet troll» ty hennes der ådagalagda liflighet karakteriseras kortast såsom stötande på fjantighet och mindre smakfull; dessa båda omdömen kunna ock lämpligen fördelas på resp. sätt att röra sig och toalett. Roller ej precis tillhörande den första jungfruliga blomstringstiden och det allra uppsluppnaste humör torde alltså snarare böra komma i öfvervägande, och om vederbörande visar erforderligt omdöme och begränsningsförmåga, bör Svenska teatern kunna hämta åtskillig nytta af fru Dorschs arbetskraft och virtuositet.

Beträffande *Södra teaterns* sista nyheter, »Ingen bröllops-trip» och »Skrämskott» är väl det bäst minnesvärda den naturliga dialogen i båda, ett lofvande uppslag i den sista samt hr Hirschs spel i förpjesen, hr Gründers och fru Caspérs i den sista.

Den 28 oktober.

Gasparone,

Jorden rundt.

Med anledning af det välvilliga emottagande, som allmänheten egnat å de i förra numret meddelade skizzerna från våra dagars Persien, har red. beslutit att hädanefter regelbundet, dels ur samma utmärkta källa, den franska tidskriften: »*Le tour du monde*», dels ur den öfriga periodiska synnerligt rikhaltiga geografiskt-kulturhistoriska literaturen återgifva hvarjehanda skildringar.

I.

Från Ignatii Loyolas högqvarter. Saltberget.

En exkursion i våra dagars Spanien.

Den store ordensstiftarens numera icke mycket bekanta, men därför icke mindre märkvärdiga vistelseort Manresa är belägen 14 kilometer från Monistrol, på vägen från Barcelona till Saragossa. Vi stanna der — säger den författare i *Révue Géographique*, i ett af de senare häftena, hvilken vi anlitat — innan vi fortsätta vår väg till Cardona, som är vårt yttersta mål. Vi ämna besöka den vrå af världen, der en af det XVI:de århundradets största personligheter lefvat, nämligen Ignatius Loyola. Vi vilja ej här inlåta oss på någon religiös betraktelse: vårt begränsade utrymme förbjuder hvarje utflykt från det egentliga ämnet, men äfven om ej så vore, skulle vi icke mera vidröra den frågan. Vi äro turister, turister skola vi förblifva; det tillåter oss att utan partiskhet egna vår hyllning åt allt som är skönt och ädelt. Ignatius Loyola var, som man vet, en adelsman från Biscaya. Han gjorde sitt lärospån som hofman hos Ferdinand den katolske, hvilkens page han var; senare under Karl V:s regering skar han lagrar som krigare vid Pampelonas belägring (1521), der han blef sårad i båda benen. Oskickliga kirurger plåstrade om dem så klum-

pigt, att han hotades med att bli halt för hela lifvet. Verldsmannan, ärelysten och längtande efter att bli omtyckt, var Loyola bragt till förtviflan. Ett enda medel skulle möjligtvis kunna rädda honom från denna olycka, om man nämligen på nytt bröte sönder hans ben för att bättre sätta dem till rätta. Inför hans sorg beslöto kirurgerna att föreslå honom denna förskräckliga operation. Den unge officern samtyckte med hänförelse och under hela tiden som operationen varade, lät han ej undfalla sig ett skri eller en klagan. Försöket lyckades: Ignatius blef icke halt. Ferdinands page angaf måttstocken för hvad stiftaren af Jesuiterorden borde kunna lida. Och i öfvergången från verldsmannens heroism till försakelsens anda och det mest exalterade prolytmakeri var och förblef Loyola också en af de mest förvånansvärda yttringar af den mänskliga viljekraften.

Men låtom oss återgå till Manresa. Vår första omsorg är att uppsöka Ignatii grotta. Man visar oss den vid foten af kullen nära Cardoner. Förut isolerad, är den för närvarande införlifvad med det område, på hvilket jesuitfäderna hafva bygt ett kloster. För att besöka kapellet i detta kloster, gifva vi oss in i den första klostergården. En bod med hvarjehanda minnen från platsen är der öppen. Vi köpa der en hop medaljer och fotografier och eftersom klostrets arkitektur endast är banal, låta vi ledsaga oss till grottan. Jesuiterfäderna hafva visat en sträng vördnad för sin ursprungliga vistelseort. Det är alltid denna håla af 30 steg i längden, 10 i bredden och ungefär lika mycket i höjden, hvarom Ignatii historieskrifvare tala. Fäderna sjelfva hafva till och med hyst vördnad för att undanrödja de ojämnheter i klipporna, som springa fram i hvalfvet och på väggarne. En klyfta sprider ett svagt ljus öfver denna håla, som är mera passande för en troglodyt än för en civiliserad människas seder. Ett anspråkslöst altare der man läser messan har blifvit uppbygdt på den plats, der Ignatius plögade taga någon hvila.

Då vi lemnade klostret, begåfvo vi oss åter till staden för att besöka domkyrkan, det enda monument, som är värdt någon uppmärksamhet. Af en halfgötisk stil, rätt vacker till utseendet är den prydd eller rättare försvarad af ett fyrkantigt torn. I dess inre är ingenting märkvärdigt utom den dåliga smaken i dekorativ väg. De flesta af de manliga och qvinliga helgon, som intaga nischerna eller kapellen, äro klädda i genomskinligt tyg och äro färglagda som bilderna af den törnekrönte. I denna kyrka, liksom i de flesta af Spaniens kyrkor och kloster, går man på långa, mörka stenhällar, grafhällar, der man ingraverat

namn och förtjenster tillkommande dem, som icke mera finnas till och som sofva sin sista sömn i skuggan af altarena klostrens tystnad i doften af rökelse.

Vid utgången ur kyrkan göra vi en tur kring *plaza Major* (stortorget), i det vi passera under dess italienska arkader; sedan öfvergifva vi staden, följa längs efter Cardoners skuggiga stränder och marschera fram öfver den dal, som man ännu i dag kallar Paradisdalen på grund af dess fruktbarhet.

Några historici hålla före, att Mauresa hade en viss vikt vid tidpunkten för den romerska ockupationen; alla eller nästan alla äro öfverens om att säga, att den intar en plats bland Spaniens primitiva befolkning, och den legenddiktning, som aldrig förlorar något tillfälle att framträda, berättar att Manresa grundlades år 2309 af Herkules. Hyad som är säkrare, det är att Manresas invånare hafva Pompejus att tacka för sin vackra stenbrygga. Det var just han, som började den kanal, hvilken leder vattnet till Manresa och som icke afslutades, enligt hvad jag hört uppgifvas, förrän 1339.

Emellertid gingo vi öfver bron, som för tillfället är endast ett lyxmonument, ty Cardoner är upptorkad; under tiden gör oss abbén bekant med huset Cardonas historia. Don Ramon Folch, förste vicomte af Cardona, berättar han, var son till Fulcon, greve af Anjou, och donna Argencia, syster till kejsar Karl den store. Det fanns i tolfte seklet en don Fulcon de Cardona, stormästare i Tempelherreorden. En Ramon Hugo de Cardona utnämdes till greve den 4 december 1357 af konung don Pedro IV af Aragonien. Don Juan Folch, femte grefven af detta namn, blef hertig af Cardona, marquis af Pallars, vicomte af Villamur, baron af Entenza, storkonnetabel och generallöjtnant af Aragonien.

— Hvilket regn af titlar! anmärker en af våra reskamrater. Och sannerligen om detta uttryck icke är mycket literärt, så är det åtminstone bokstafligen sant att den sjunde hertigen af Cardona har icke mindre än tio adelstitlar och fem hedersvärdigheter.

Abbén fortsätter utan att låta sig störas.

— Den sista hertiginnan af detta namn var donna Catalina, Antonia de Aragon, Sandoval, Cardona, Cordoba, Manrique, de Padilla y Acunia, äldsta dotter till don Luiz Ramon de Aragon och donna Mariana de Sandoval, sjunde hertiginnan af Cardona och Segorbe, ärfde sin faders och moders titlar och förenade med dem titlarne af markisinnan af Denia, Comares, Pallars, Vallanizor, grefvinnan af Santa Gadea, Buendia, Ampudia, Prades

och Ampurias, grefvinnan af Villamur, señora af Lucena, Solsona, Valdescaray, Duenas, Calatanzor, Guniel de Mercado, Torquemada med värdigheten af konnetabel af Aragonien, *främsta dam* af Castilien och *alcade de las doncellas* (des demoiselles).

— Uff! utropade vi i korus efter denna uppräkning.

— Tjugusju namn eller titlar ensamt, tillägger fransmannen alldeles förbluffad.

— Det var denna hertiginna, fortfor abbén, som gifte sig 1653, andra säga 1759, med don Juan Francisco Thomas de la Cerda, sjunde hertig af Medinaceli, något som förklarar hvarför huset Medinaceli ännu regerar öfver Cardona.

— Regerar tyckes mig en smula emfatiskt, sade jag till berättaren.

— Jag skulle kunna säga styr, svarade abbén fint. Ty om regenten regerar, så styr hertigen. Ni skall få se det i morgon. De två husen Cardona och Cerda de Medinaceli voro dessutom af hela den gamla tiden bestämda att bli förenade. Vi se i XIII seklet en grefve de Foix gifta sig med en donna Ermengarda, dotter till femte vicomten af Cardona.

— Ni är en abbé från XVIII:de seklet, ni känner er vapenbok på edra fem fingrar.

— Man får sysselsätta sig med något, svarade han lakoniskt.

Abbéns berättelse gjorde att vi utan att märka det hade klättrat uppför stranden. Vi stannade framför en tarflig *posada*, den beqvämaste som fins i detta land efter hvad kusken försäkrar oss.

Stackars *posada!* Inga sängar, inga rum, ännu mindre någonting att äta.

O, I som älsken eder beqvämighet, I, som hafven en ljuf svaghet för komforten i lifvet, kommen icke till Cardona utan att dit medföra sängar och linne, servis, vinförräder, till och med en smörkärna om edra tillgångar så tillåta; hvarom icke, så undflyn detta nobla näste för nobla örnar, der I endast skolen finna en soppa af varmt vatten, en smula kokt kabiljo och för att hvila er uttröttade lekamen ett gammalt illaluktande färskinn på bara marken i ett slags spanmålsbod, der I fän sofva alldeles påklädda, sida vid sida med edra kamrater.

Nog af, det fins endast en evig natt, nämligen dödens och efter som vår timma ännu ej är kommen, skynda vi oss taga oss ett bad af luft och ljus. Vi måste skynda oss att nedstiga till Cardoners strömbädd och ånyo passera bron och att ställa

oss ansigte mot ansigte med Saltberget för att njuta af ett skönt skådespel. När vi anlände midt emot berget, som är beläget en smula vester om Cardona, träffa den uppgående solens första strålar detta block af en jättediamant, som utbreder sig framför oss med milliarder af lysande facetter, kastande kärftar af gnistor, hvilkas glans våra ögon icke kunna uthärda.

Vid basen af den gnistrande kolossen kommer man genom en öppning utåt floden in i en grotta, prydd af fina stalagmiter, som man skulle kunna tro vara bildade af snö eller dun. Dessa bilda löfverk, guirlander af grenar. Det är något luftigt kokett och egendomligt i denna bländande vegetation, så besynnerlig, att vår vidt sväfvande inbillning leder oss långt bort från Cataloniens berg, förer oss ombord på en farkost, utrustad af den uppfinningsrike Jules Verne, och det bär i väg till nordpolen, der vi öfvervintra i Ishafvet med isberg simmande omkring oss och med icke mindre snöhvita björnar i ögonsigte.

En man med en fackla går framför oss i hålan och vi skynda oss att följa honom oaktadt vår förskräckelse för björnarne. Facklans röda flammor kasta återsken på väggarne. Vi äro i ett palats af rubiner, med pilastrar af smaragder, safirer, opal och topas, med stalagmiter af diamanter; allt lyser, allt gnistrar, allt flammar; inga ord kunna återgifva detta féeri; man tiger och tänker och beundrar endast.

Vid utgången ur grottan vända vi oss mot en grupp af grufarbetare. Hvar och en fortsätter sitt arbete, och vi se dem borttaga ståtliga saltblock genom samma medel som användas för att bryta sten eller marmor: en kil, ett spett, en jernhammare. Vi gå till skjulen; de äro upptagna af oräkneliga tunnor, fulla med salt. Gendarmer i ett slags livré med Medinacelis färger bevaka skjulen. En af dem, som värdigades vara vår ciceron, sade oss att den årliga afgiften till kungliga skattkammaren utgör en summa af 279,000 francs.

Saltberget är enligt hvad man berättar 80 meter högt och mer än 5 kilometer i omkrets. Det är beläget omkring en kvarts timmes väg från Cardona. Cardoner rinner utmed dess bas på en temligen lång sträcka; floden är salt på hela den del som gränsar till berget och äfven nedanför. Först på 14 kilometers afstånd återtar vattnet sin naturliga smak. Ett närgränsande berg, beläget på den motsatta flodstranden, midtemot den som vi nyss omtalat, är likaledes betäckt med saltkristallisationer. Vi ha möda att följa dess gångstigar, på hvilka vi halka som på is,

i trots af våra jernskodda käppar. Ett litet buskage gror der, äfven det är salt; getterna tyckas med välbehag beta deraf.

Vi dröja några ögonblick i betraktandet af den pittoreska tafeln, som vi nu öfverskåda i dess helhet. Saltklippan, hvars topp ensamt i ett ögonblick sattes i brand af solens första strålar, upplyses nu helt och hållet på sidan, som vetter åt oss och som sänker sig mot Cardoner. Med sina raviner, utskurna af regn och åska, har den utseende af en glacier, och grufarbetarne, som sönderslita dess sidor, skulle kunna tagas för alpvandrare i färd med att bryta sig en väg. Förutom denna grupp af män med utseende af bronsfigurer, hvilka arbeta med cigarretten mellan läpparne, finnes ej en mensklig varelse i omgifningen; lifvet tyckes ha dragit sig undan från Cardona.

Vi uppstiga för stadens branta gator, i det vi beundra den bländhvita kullen, som aftecknar sig mot himlens blå fond. När vi anländt till foten af slottet, bedja vi att få bese det. Man svarar oss att hertigen af Medinaceli är frånvarande, att saken är alldeles omöjlig, men att man skall följa oss till muséet, om vi så önska. Vi lemna dock museet i sitt värde och göra i stället en tur kring staden, under hvilken vi äro föremål för allas ögon, blå så väl som svarta. Efter detta återvände vi till vår *posada* för att tillrusta vår afresa, ty man kan inte för evigt stanna i en stad, lika mycket i saknad af komfort, som den är rik på salt och gammal adel.

Fransk humor.

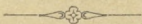
En samling monologer, öfversatta af *Olof R—n*.

Looström & Komp:s förlag, pris 2 kronor.

Denna lilla nyss utkomna roande bok ger redan genom sin titel en osökt anledning att reflektera öfver olikheterna i humorns framträdande hos de olika nationaliteterna. Svenska allmänheten har sedan årtionden tillbaka med nöje låtit servera sig den på bredden utdragna *engelska* humorn med sina groteska vändningar, den *amerikanska* humorn med sina egendomliga hyperboler, den *tyska* med sina burleska teckningar af kalkbogarlivvet. Äfven franska humorister ha väl varit representerade i vår öfversättningslitteratur, men den bok, på hvilken vi härmed vilja fästa uppmärksamheten, är dock en liten lika ny som pikant profkarta öfver hvad fransmännen kunna åstadkomma på detta område med pointerande af det franska nationallynnnet. Äfven om man här och der i denna samling skizzer af flera olika författare skulle finna öfverdrifter, erinrande om Mark Twains land, så är det dock alltid en genomarbetad miniatyrtafla man bjudes på, en ovärderlig karrikatyrsmålning i ord.

Sitt särskilda apropos har detta arbete i bröderna Coquelin, hvilka uppträda här både som författare och som de föremål, kring hvilkas konstnärliga framställning de små näpna skizzerna vända sig. Då t. ex. E. Grenet-Dancourt i en genomkomisk monolog skildrar *Mannen som gäspar*, så får man i en medföljande notis veta att Coquelin d. y., den glade komikern, är icke blott en mästare i att få folk att skratta, utan äfven förmår locka sina åhörare till att gäspa. Ett par af monologerna, t. ex. *Flöjtsolot*, är redan bekant för Stockholms i franska språket hemmastadda publik; här får man emellertid tillfälle att i öfversättning njuta af detta kostliga skämt.

Tolkningen är öfver hufvud taget ledig, äfven på vers; det förekommer nämligen ett par rimmade stycken, af hvilka i synnerhet det ena, af komisk beskaffenhet, presenterar sig mycket fördelaktigt på vårt språk.

En tjenstetillsättningsfråga på Öland.

I Dagens krönika, Majhäftet, finnes under rubrik »Under munlångsystemet» införd en artikel behandlande det mycket omtalade försöket att afskräcka herr v. Qvanten att offentliggöra några aktstycken, som stodo i samband med Karl XV:s unionsförslag 1864.

Sedan samtalen emellan danska legationen, nuvarande statsrådet Thomasson och herr v. Qvanten relaterats, bifogar redaktionen några reflektioner i ämnet, hvilka insändaren, likasom hvarje om vår yttranderätt öm person, gifver sitt fulla bifall och i allo underskrifver.

Deremot har redaktionen i en not såsom »eget sammanträffande» berättat en historia som icke är öfverensstämmande med insändarens kändedom af verkliga förhållandet.

Den person som af Kongl. Maj:t blef utnämnd till kronofogde i Ölands norra mots fögderi var den af sökanden **mest meriterade**, hvilket äfven bevisades deraf, att han var uppförd i första rummet å förslaget till tjensten.

Kongl. Maj:ts befallningshafvande i länet hade lemnat förord utom förslaget (ett oskick som ej borde få passera) till en person, hvilken innehafte förordnande att under någon tid sköta tjensten och vid emottagandet af förordnandet iklädt sig diverse förbindelser mot det han garanterades förord. Att personen i fråga var en i alla afseenden redbar och duglig man, förnekas visst icke, men detta voro de öfrige å förslaget uppförde sökandena äfven.

Hvarför skulle de förbigås?

Att en representant i andra kammaren från orten, som har inflytande, fäste högsta vederbörandes uppmärksamhet på länsstyrelsens tilltag att gifva förord utom förslaget, är väl möjligt, till och med troligt, men var detta något orätt?

Utnämningen hade väl näppeligen gått i den riktning som skedde, om nyutnämnde landshöfdingen lagt sig deremot; att han detta icke gjorde, tyder på att han ogillat hvad förut skett.

Insändaren, som är landstatstjensteman, dock ej i Kalmar län, har af intresse för saken, då han sjelf varit ute för ett likartadt tilltag, sökt skaffa sig upplysningar i ämnet och kan försäkra att hvad nu relaterats är riktigt.

A.